

УКРАЇНА

ЗВІТ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА 2015 РІК

Примітка: Якщо не зазначено інакше, посилання у цьому звіті не стосуються контрольованих сепаратистами територій Донбасу на сході України чи окупованого Росією Криму. Наприкінці звіту включено розділ з переліком порушень прав людини в окупованому Росією Криму.

РЕЗЮМЕ

Україна – президентсько-парламентська республіка, що складається з трьох гілок влади: однопалатної законодавчої (Верховної Ради), виконавчої на чолі з президентом, обраним у ході прямих виборів, і прем'єр міністром, обраним законодавчою більшістю, та судової. Минулі вибори на посаду президента та в законодавчий орган відбулися в країні у травні 2014 року та жовтні 2014 року, відповідно; на думку як міжнародних, так і українських спостерігачів, в обох випадках вибори були вільними і справедливими. Громадянські органи влади загалом здійснювали ефективний контроль за силами безпеки. Органи влади не контролювали сили безпеки в східній частині країни, контрольованій підтримуваними Росією бойовиками, та в окупованому Росією Криму.

Протягом року відбувалися такі найважливіші події у сфері прав людини:

По-перше, сепаратисти за підтримки російських військових та цивільних службовців продовжували силою зброї контролювати частину Донецької та Луганської областей - самопроголошені «народні республіки». За повідомленням Організації Об'єднаних Націй, станом на 15 листопада з початку воєнних дій у 2014 році понад 9000 осіб загинуло та близько 18000 отримали поранення в результаті російської агресії в цих регіонах, включно з мирним населенням, службовцями українських збройних сил та підтримуваними Росією сепаратистами. Понад два мільйони осіб покинули регіон. Сепаратисти систематично займалися викраденням людей, практикували тортури та незаконне утримання. Меншою мірою надходили повідомлення про застосування такої практики урядовими силами. Також сепаратисти залучали дітей-солдатів та обмежували гуманітарну допомогу. Крім того, уряд запровадив обмеження свободи переміщень. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) стикалися з труднощами в отриманні офіційних документів, освіти, пенсій та доступу до фінансових і медичних установ.

По-друге, в Криму російська окупаційна влада здійснювала численні порушення прав людини, спрямовані проти етнічних і релігійних громад, зокрема, кримських татар, а також проти незалежних журналістів та будь-яких інших осіб, які, як вважалося, виступали проти російського окупаційного

УКРАЇНА

режиму. Внаслідок російської окупації Крим покинули понад 20000 кримчан.

По-третє, країна потерпала від корупції та недоліків у здійсненні правосуддя. Правозахисні групи та ООН звернули увагу на невелику кількість розслідувань порушень прав людини, здійснених силами безпеки. Зокрема, Служба Безпеки України (СБУ) та Міністерство внутрішніх справ діяли безкарно. Особливо велике занепокоєння викликала корупція в Генеральній прокуратурі та судах.

Серед інших проблем, про які повідомлялося протягом року, були: жорстоке ставлення до осіб, утримуваних під вартою, зокрема, побиття та заявлені тортури затриманих та ув'язнених; суворі умови утримання у в'язницях та слідчих ізоляторах; суспільне насилля проти жінок і жорстоке поводження з дітьми; соціальна дискримінація та переслідування етнічних і релігійних меншин; торгівля людьми; дискримінація та переслідування лесбійок, геїв, бісексуалів, транссексуалів та інтерсексуалів (ЛГБТІ); дискримінація осіб з ВІЛ/СНІД. Також мали місце обмеження прав працівників на страйк, примусова праця та нездатність забезпечити ефективне впровадження законів про працю та стандартів безпеки і гігієни праці на робочому місці.

Загалом уряд не спромігся вжити належних заходів для порушення справи чи покарання більшості чиновників, які чинили зловживання, що призвело до створення атмосфери безкарності. Розслідування розстрілів учасників Євромайдану в Києві у 2014 році та заворушень в Одесі і через рік після подій залишилися незавершеними. Так само не були завершені розслідування порушень прав людини, пов'язаних з російською окупацією Криму та конфліктом на Донбасі. Попри те, що країна не є сигнатарієм Римського статуту, у вересні уряд надав юрисдикцію Міжнародному кримінальному суду (МКС) згідно Статті 12(3), що дозволяє країнам, які не є учасниками, надавати юрисдикцію МКС для розслідування злочинів проти людяності, здійснених на їхній території.

Ані Росія, ані підтримувані нею сепаратисти не провадили розслідувань згаданих вище порушень прав людини в Криму чи на контрольованих сепаратистами територіях.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

а. Свавільне та незаконне позбавлення життя

Надійшло кілька повідомлень про те, що уряд або його агенти скоїли свавільні або незаконні вбивства. З Донбасу надходили численні повідомлення про вбивства, пов'язані з російською агресією, на територіях Луганської та Донецької областей, контрольованих підтримуваними Росією сепаратистами

УКРАЇНА

(дивитись розділ 1.є.).

За повідомленнями засобів масової інформації та місцевих органів влади, 8 травня троє військових без довгих роздумів стратили цивільного з про-російськими поглядами в селі Талаківка поблизу Маріуполя, провівши перед тим імпровізований незаконний «суд». Органи влади арештували цих людей, вони постали перед судом, але станом на кінець року стан розгляду цієї справи не був відомий.

За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММООНПЛ), 28 січня сили Міністерства внутрішніх справ начебто викрали Володимира Кульматицького, колишнього заступника мера міста Слов'янська, та його водія. 31 січня їх було знайдено застреленими. Сили безпеки вбили одного підозрюваного порушника під час затримання. Ще трьох влада визнала винними у незаконному володінні зброєю і відпустила їх.

Протягом року надійшло кілька повідомлень про політично вмотивовані вбивства неурядовими суб'єктами.

22 лютого вибухом бомби було вбито чотирьох осіб і поранено 10 під час ходи за національну єдність у Харкові. Влада арештувала чотирьох осіб, заявивши, що вони були озброєні та треновані в Росії. На кінець року розслідування тривало.

31 серпня демонстранти, що протестували біля Верховної Ради проти прийняття поправки до Конституції про децентралізацію, побили співробітників правоохоронних органів і розпилили сльозогінний газ. Один з протестувальників кинув гранату в ряди Національної гвардії, внаслідок чого загинули чотири особи і поранення отримала 141. Органи правопорядку затримали 30 осіб, включно з підозрюваним нападником. Станом на кінець року слідство тривало.

Правозахисні організації та засоби масової інформації повідомляли про випадки смерті у в'язницях та слідчих ізоляторах внаслідок тортур або недбалості з боку міліції чи співробітників в'язниць (дивитись Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах).

Правоохоронні органи продовжували розслідування злочинів, скоєних під час протестів Євромайдану в Києві протягом періоду з листопада 2013 до лютого 2014 року. 24 лютого влада арештувала Олександра Маринченка та Сергія Тамтуру, двох колишніх бійців спецпідрозділу міліції «Беркут», і звинуватила їх у причетності до смерті 39 активістів Євромайдану. Крім того, влада арештувала Олександра Щеголева, колишнього керівника київського

УКРАЇНА

управління СБУ. 2 грудня влада визнала Раміля Ісламлі та Азіза Тагірова винними й присудила їм до чотирьох років позбавлення волі за викрадення і напади на активістів Євромайдану. Станом на кінець року у злочинах, пов'язаних із протестами Євромайдану, було обвинувачено дев'ятьох осіб. Правозахисні групи продовжували виступати з критикою відчутно повільних темпів розслідувань.

Також правоохоронні органи продовжували розслідувати події травня 2014 року в Одесі, під час яких загинуло 48 людей, включно з шістьма прибічниками українського уряду та 42 особами, що виступали за більшу автономію регіонів. Прибічники автономії загинули у вогні в Будинку профспілок; влада значною мірою виявилась нездатною розслідувати ці смерті, зосередившись натомість на злочинах, начебто скоєних особами, що виступали за більшу автономію. У звіті Ради Європи (РЄ) від 4 листопада відзначалося, що урядовому розслідуванню бракувало незалежності і що Генеральна прокуратура та Міністерство внутрішніх справ не спромоглися провести ретельне, скоординоване розслідування. РЄ також висловила занепокоєння через звільнення владою декого з підозрюваних.

б. Зникнення

Находили численні повідомлення про політично вмотивовані зникнення. На Донбасі багаторазово повідомляли про зникнення та викрадення, пов'язані з конфліктом між українською владою та підтримуваними Росією сепаратистами (дивитись розділ 1.е.).

ЗМІ та експерти з прав людини з українських та міжнародних організацій реєстрували випадки викрадення проурядовими воєнізованими або добровольчими військовими підрозділами людей на контрольованих урядом територіях. Так, 17 червня представники влади арештували командира і сімох бійців добровольчого батальйону «Торнадо», звинувативши їх у викраденні людей, незаконному затриманні, гвалтуванні й катуванні місцевих жителів на контрольованих урядом територіях Луганської області. Станом на кінець року розслідування справи тривало.

в. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поводження чи покарання

Незважаючи на те, що конституцією і законодавством заборонені катування та інші жорстокі покарання, надходили повідомлення про застосування правоохоронними органами таких зловживань. Попри те, що суд не може законно використовувати зізнання та заяви, зроблені на адресу міліції під тиском особами, що утримуються під вартою, як докази в судовому розгляді,

УКРАЇНА

надходили повідомлення про те, що міліція та співробітники інших правоохоронних органів виявляли жорстокість та іноді катували осіб, що перебували під вартою, для отримання зізнань. Amnesty International (AI) та інші правозахисні організації повідомляли про порушення прав затриманих осіб.

На Донбасі повідомлялося про те, що урядові сили та проурядові батальйони, задіяні у воєнних операціях, іноді коїли порушення прав людини, включаючи катування. Сепаратистські сили в самопроголошених Донецькій і Луганській «народних республіках» систематично чинили численні жорстокі дії, імовірно з застосуванням тортур, для збереження контролю. За інформацією міжнародних організацій та неурядових організацій (НУО), випадки жорстокого поводження включали в себе побиття, примусову працю, психологічні та фізичні тортури, публічне приниження та сексуальне насильство (дивитись розділ 1є.).

За даними Моніторингової місії з прав людини в Україні (ММПЛУ), у березні мешканка м. Слов'янська Донецької області звернулася до Офісу Омбудсмена у зв'язку з викраденням її чоловіка в лютому і подала скаргу до міліції. 26 березня вона отримала відповідь від СБУ, що її чоловіка було затримано Дніпропетровським управлінням СБУ. Затриманий повідомив Офісу Омбудсмена, що після викрадення представники влади посадила його до бомбосховища на 26 днів, де його утримували під вартою без права переписки чи спілкування і систематично піддавали тортурам, щоб він зізнався в незаконних діях на підтримку сепаратистів у Донецькій області. На кінець року чоловік залишався в досудовому ув'язненні.

Поширеною проблемою залишалося жорстоке ставлення до ув'язнених та затриманих з боку міліції та тюремних властей. Наприклад, згідно повідомлень ЗМІ та НУО, наприкінці жовтня представники влади забили до смерті Андрія Данилюка у Хмельницькому слідчому ізоляторі. Хоча спершу власті повідомили дружині, що він помер від серцевого нападу, спостерігачі згодом виявили, що представники влади надягли на Данилюка наручники й побили його до смерті молотком, про що свідчили тяжкі травми на його тулубі та голові. Дружина Данилюка припустила, що чоловіка вбили через його намір викрити участь тюремного начальства в торгівлі наркотиками та корупції. Хмельницька прокуратура розпочала кримінальний процес проти двох службовців пенітенціарної служби. Станом на кінець року розслідування тривало.

10 квітня харківський військовий прокурор повідомив ММПЛУ про підозри про існування таємного слідчого ізолятора в приміщеннях харківської СБУ.

УКРАЇНА

За даними ММПЛУ, ряд осіб стверджували, що їх утримували та знущалися з них у цьому ізоляторі, та описували, як перед відвідинами військовим прокурором співробітники СБУ переводили їх з камер до підвалу чи інших місць у будівлі. У листопаді ММПЛУ отримала повідомлення про утримання властями в ізоляторі 27 осіб, де їх, за повідомленнями, піддавали тортурам і брутальному поводженню.

Находили численні повідомлення від ММПЛУ, Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та правозахисних груп про керований СБУ ізолятор в аеропорту м. Маріуполя, де працівники служби безпеки начебто утримували ув'язнених без права переписки чи спілкування і піддавали їх жорстокому поводженню, не несучи за це жодної відповідальності. У вересні влада відмовила спеціальному доповідачеві ООН з питань позасудових страт у доступі до аеропорту.

Протягом перших восьми місяців року Генеральна прокуратура розпочала кримінальні розслідування заявлених випадків катування та приниження людської гідності з боку міліції. З їхнього числа влада направила 24 справи, в яких конкретно заявлялося про катування та поводження, принижує людську гідність, до яких були причетні працівники правоохоронних органів.

За даними Міністерства внутрішніх справ, протягом перших дев'яти місяців року влада порушила 153 кримінальні справи проти працівників міліції за злочини, включаючи катування, незаконні арешти та обшуки і незаконну конфіскацію майна. Серед цих випадків порушень сім справ стосувалися заявленого катування. Влада наклала дисциплінарні стягнення ще на 84 співробітників та звільнила 26 з правоохоронних органів.

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах залишалися поганими, не відповідали міжнародним стандартам, а іноді становили серйозну загрозу життю і здоров'ю ув'язнених. Проблеми фізичного насильства, відсутності належної медичної допомоги та харчування, поганих санітарних умов, відсутності належного освітлення залишались невирішеними.

Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) повідомляла про те, що співробітники виправної служби вчинили масове побиття засуджених, які прибули до виправної колонії 77 у Бердянську Запорізької області 27 лютого. Під час розслідування УГСПЛ було встановлено, що мало місце масове побиття, і влада піддавала ув'язнених негуманному поводженню, не надавала належної медичної допомоги і намагалася приховати свої дії.

УКРАЇНА

Фізичні умови: Загалом влада утримувала чоловіків, жінок і неповнолітніх у різних установах, хоча надходили і повідомлення, що в деяких установах досудового утримання неповнолітніх не відділяли від дорослих.

Умови в міліцейських слідчих ізоляторах (СІЗО) та установах досудового утримання Державної пенітенціарної служби були жорсткішими, ніж у в'язницях загального та посиленого режиму. Проблема перенаселеності зменшилася, оскільки зменшилася кількість ув'язнених; однак у закладах досудового утримання проблема перенаселеності залишалась нерозв'язаною. В ізоляторах тимчасового ув'язнення часто бракувало належних санітарних умов та медичних пунктів.

Станом на 1 жовтня повідомлялося про 375 випадків смерті в установах Державної пенітенціарної служби. З цієї кількості 35 осіб вчинили самогубство, а 321 особа померла від хвороб. 25 січня 21-річний засуджений помер у Лук'янівському СІЗО в Києві. Тюремні власті заявили, що він помер від ураження електричним струмом. В'язні ж стверджували, що власті ігнорували прохання про медичну допомогу і відмовлялися входити до камери ув'язненого. Пенітенціарна служба провела розслідування цього інциденту.

29 квітня Комітет Ради Європи з запобігання катуванням (КЗК) випустив звіт за результатами відвідання виправних колоній №№ 25 і 100 в Харківській області у вересні 2014 року. Комітет виявив у виправних колоніях «атмосферу страху» і зауважив небажання ув'язнених спілкуватися з представниками комітету. Комітетові були відомі припущення, що влада застосовує важке фізичне насильство чи катування для підтримання внутрішнього порядку, в тому числі за участі вищого керівництва установи, і що в'язні, які співробітничали з комітетом, могли очікувати покарання.

За даними Асоціації незалежних моніторів та Секретаріату Уповноваженого з прав людини, влада не змогла належним чином захистити життя та людські права ув'язнених на територіях, наближених до зони проведення операції проти сепаратистів у східній частині України, а також не спромоглася своєчасно евакуювати персонал і ув'язнених. За інформацією ОБСЄ, в районі 10 лютого близько 340 в'язнів втекли за виправної колонії №23 в Чорнухіному, рятуючись від важких боїв у Дебальцевому. За інформацією ОБСЄ, в установі залишилися тільки 30 ув'язнених, а 83 повернулися протягом наступних кількох днів; ще 23 здалися українським військовим підрозділам. Місцезнаходження решти невідоме.

Стан тюремних установ на територіях, утримуваних сепаратистами, був поганий, надходили повідомлення про нестачу їжі, води, тепла, санітарних

УКРАЇНА

умов та належного медичного обслуговування.

Адміністрація: Влада вела облік ув'язнених осіб, але подекуди він був неповним. Бракувало централізованого обліку, що призводило до труднощів для в'язнів, утримуваних на сепаратистських територіях. Правозахисні групи повідомляли про випадки, коли влада конфісковувала паспорти ув'язнених і не повертала їх після звільнення цих осіб. В'язні, випущені сепаратистами, часто не мали документів, що посвідчують особу, або паспортів. Альтернативні види покарання, такі як штрафи або громадські роботи, застосовувались до деяких правопорушників, які скоїли ненасильницькі злочини. Омбудсмена з прав людини для в'язнів не було. Ув'язнені могли подавати скарги до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який здійснює моніторинг в'язниць. Станом на 1 грудня Секретаріат Уповноваженого отримав від ув'язнених 1695 скарг.

Найпоширенішими були скарги на жорстоке, нелюдське та таке, що принижує людську гідність, ставлення; прилюдне приниження; обмеження спілкування з членами сім'ї та родичами; відмова в праві на юридичну консультацію, а також відмова у праві подавати скарги на дії адміністрації. В'язні також скаржились на неналежну медичну допомогу та запобіжні заходи. Наприклад, в'язнів з заразною формою туберкульозу не було ізольовано від інших пацієнтів. Ув'язнені скаржились і на відсутність належного життєвого простору та погані санітарні умови.

Попри те, що в'язням та затриманим особам дозволялося подавати скарги на умови в місцях утримання під вартою до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, правозахисні організації зауважували, що співробітники тюремної адміністрації продовжували піддавати цензурі скарги або перешкоджати їх поданню і карати та проявляти жорстокість до в'язнів, які їх подавали. Правозахисні групи повідомляли про те, що правові норми не завжди гарантують конфіденційність скарг.

Загалом службовці дозволяли в'язням, за винятком тих, хто перебували в дисциплінарних камерах, приймати відвідувачів. Правозахисні групи, що займаються правами ув'язнених, відзначали, що деяким сім'ям доводилося давати хабарі, щоб отримати дозвіл на відвідування у в'язниці, на яке вони мають право за законом.

Незалежний моніторинг: Влада загалом дозволяла міжнародним та українським правозахисним групам, включно з КЗК, здійснювати незалежний моніторинг в'язниць і слідчих ізоляторів. Протягом року Секретаріат Уповноваженого з прав людини разом з представниками громадянського

УКРАЇНА

суспільства здійснили моніторингові візити до 17 пенітенціарних установ, розташованих у дев'яти областях.

Поліпшення: Уряд відреагував на занепокоєння, висловлене КЗК у листах від 11 і 23 лютого. Органи влади повідомили, що уряд звільнив з посади директорів колоній №№ 23 і 100, ініціював кримінальні процеси на основі підозр стосовно колонії №100, а Міністр юстиції видав усім директорам в'язниць детальні інструкції щодо запобігання неналежному ставленню до ув'язнених.

г. Свавільний арешт або затримання

Конституція і законодавство забороняють свавільний арешт і затримання, але серйозні проблеми продовжували існувати.

ММПЛУ та інші міжнародні групи повідомляли про численні несанкціоновані затримання на територіях Донбасу, контрольованих сепаратистами (дивитись розділ 1.с.).

Роль міліції та органів державної безпеки

Міністерство внутрішніх справ відповідає за дотримання внутрішньої безпеки та порядку. Міністерство контролює міліцію та працівників інших правоохоронних органів. СБУ відповідає за всі сфери державної безпеки, невійськову розвідку та контррозвідку. Міністерство внутрішніх справ підпорядковане Кабінетові Міністрів, а СБУ – безпосередньо президентові. Державна фіскальна служба здійснює повноваження щодо дотримання законодавства через податкову міліцію і підпорядкована Кабінету Міністрів. Державна міграційна служба втілює в життя державну політику у сфері безпеки кордонів, міграції, громадянства, реєстрації біженців та інших мігрантів; її діяльність контролює Міністерство внутрішніх справ.

Загалом органи цивільної влади здійснювали контроль за органами правопорядку, але рідко вживали заходів для розслідування й покарання за зловживання владою з боку сил безпеки.

Значною проблемою залишалася безкарність за зловживання владою органами правопорядку. Під час свого візиту у вересні спеціальний доповідач ООН з питань позасудових, самовільних та довільних страт рекомендував створення урядом системи незалежного нагляду за здійсненням правоохоронної діяльності з особливою увагою до звинувачень у неналежному поведженні з боку СБУ.

УКРАЇНА

Правозахисні групи висловлювали занепокоєння тим, що влада не розслідувала належним чином злочини, скоєні українськими військами, і не покарала за них. Зокрема, правозахисні групи зауважили, що стосовно злочинів, начебто скоєних батальйоном «Айдар», включаючи вбивство двох осіб у лютому в м. Щастя, рішення так і не винесено.

Попри те, що влада іноді висувала звинувачення проти працівників служб безпеки, ці справи часто залишалися на етапі розслідування без передання до суду, а тим часом влада дозволяла підозрюваним порушникам продовжувати працювати. ММПЛУ звернула увагу на справу Олександра Агафонова, начебто забитого до смерті працівниками СБУ після того, як вони зупинили його на державному контрольно-пропускному пункті в Харкові у листопаді 2014 року. Понад рік знадобився слідчим, щоб встановити особистість підозрюваних порушників; обох влада відпустила під заставу.

Крім того, правозахисні групи критикували відсутність прогресу в розслідуванні заявлених злочинів, скоєних сепаратистами на територіях, повернутих українськими військами. Зокрема, здається, застопорилося розслідування заявлених злочинів, скоєних сепаратистами у Слов'янську та Краматорську в 2014 році. Правозахисні групи вважали, що значна кількість місцевих правоохоронців в обох містах співробітничали з сепаратистами, коли ті контролювали згадані міста.

Згідно закону, депутати Верховної Ради мають повноваження провадити розслідування та громадські слухання щодо проблем правопорядку. Уповноважений Верховної Ради за прав людини також може ініціювати розслідування випадків зловживання владою з боку правоохоронних органів.

Загалом правоохоронні органи попереджували чи реагували на випадки громадського насильства. Однак іноді вони застосовували надмірну силу для розгону протестів, а в інших випадках не захищали жертв від переслідувань чи проявів насильства. Наприклад, 11 червня близько 30 осіб напали на групу зарубіжних студентів у Харкові. Правозахисні групи заявили, що міліція не захищала студентів; нападники поранили дев'ятьох, а шістьох було госпіталізовано (дивитись розділ 6 Національні/етнічні/расові меншини).

Процедури арешту та поводження з затриманими

За законом, влада має право затримувати підозрюваного на три доби без ордеру на арешт, після чого суддею повинен бути виданий ордер на продовження утримання. Однак у деяких випадках влада утримувала людей без ордеру.

УКРАЇНА

Прокурори повинні доправити затриманих до суду протягом 72 годин, а досудове затримання повинно тривати не більше шести місяців у випадку незначних злочинів і не більше 12 місяців для серйозних злочинів. Після затримання громадяни мають право проконсультуватися з адвокатом. Згідно закону, прокурори можуть утримувати підозрюваних у терористичній діяльності до 30 діб без пред'явлення звинувачення чи судового ордеру. За законом, громадяни мають право бути поінформованими про те, в яких злочинах їх звинувачено, та оскаржити арешт у суді або звернувшись до прокурора. Влада повинна відразу поінформувати затриманих про їхні права і негайно повідомити членів родини про арешт. Часто міліція не дотримувалась цих процедур. Іноді міліція не вела записів чи не реєструвала затриманих підозрюваних, а суди часто подовжували термін утримання, щоб дати м міліції більше часу для отримання зізнань. Влада утримувала підозрюваних під домашнім арештом, іноді без права на переписку та спілкування, в деяких випадках протягом кількох тижнів.

У квітні і травні ММПЛУ проводила опитування затриманих в Одеському СІЗО, затриманих за підозрою в тероризмі. За даними ММПЛУ, міліція провадила обшуки без ордерів і застосовувала надмірну силу; влада не інформувала затриманих про їхні права; службовці затримували доступ до юридичної допомоги. Затримані заявляли, що влада піддавала їх жорстокому поводженню та катуванням, включаючи побиття, застосування електрошоку та позбавлення їжі й води.

За законом, держава повинна надати адвокатів підсудним, які не мають коштів на покриття витрат, пов'язаних із захистом їхніх інтересів у суді. Проте не завжди ця вимога виконувалась через брак адвокатів або через те, що адвокати, посилаючись на низьку оплату державою їхніх послуг, відмовлялись захищати малозабезпечених клієнтів. За даними Міністерства юстиції, за перші десять місяців року центри безоплатної юридичної допомоги по всій країні видали 65983 доручень юристам на надання безоплатної юридичної допомоги. Існують 100 місцевих центрів надання безоплатної юридичної допомоги в усіх регіонах країни, крім окупованого Росією Криму та територій, контрольованих підтримуваними Росією сепаратистами. За оцінками Секретаріату Уповноваженого з прав людини, 70 відсотків населення не усвідомлювали, що мають право на безоплатну юридичну допомогу.

Законом передбачена можливість звільнення рід заставу, але численні підсудні не змогли сплатити призначену суму. Іноді суди накладали обмеження в пересуванні як альтернативу досудовому утриманню під вартою. Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом, органи прокуратури не можуть застосовувати обмеження свободи пересування особи, що очікує суду, без

УКРАЇНА

постанови суду. Органи прокуратури повинні довести, що пропоновані ними запобіжні заходи є мінімальними здатними забезпечити присутність підозрюваних на судових слуханнях і не заважатимуть провадженню кримінального судочинства.

Свавільний арешт: У вересневому звіті ММПЛУ було зазначено, що існує «стійка модель» свавільного затримання органами влади, зокрема СБУ.

ММПЛУ повідомляла про існування стійкої моделі свавільного затримання органами влади, особливо СБУ. У своєму 10-му звіті ММПЛУ описала випадок, коли 28 лютого жінка повідомила про зникнення свого чоловіка у Слов'янську. 26 березня СБУ повідомила, що влада утримувала її чоловіка в Дніпропетровську, де його, за ствердженнями, катували.

Крім того, правозахисні групи повідомляли, що службовці українських збройних сил свавільно затримували людей і утримували їх без права на переписку і спілкування. У звіті Міжнародного партнерства за права людини спільно з українськими правозахисними групами повідомлялося про випадки свавільного затримання, включно з випадком, коли влада схопила людину в автобусі й утримували його без права переписки і спілкування протягом місяця. В окремому звіті Міжнародної федерації за права людини спільно з Центром Громадянських Свобод повідомлялося про один випадок, коли частини Міністерства внутрішніх справ затримали чоловіка в Держинську 6 травня і утримували його без права переписки і спілкування протягом п'яти днів.

Від НУО з захисту прав людини надходили повідомлення про те, що влада піддавала свавільним арештам представників ромського народу. Наприклад, 29 жовтня працівники міліції здійснили рейд на ромське поселення в Золотоноші Черкаської області. За інформацією правозахисних груп, міліція вдиралася в помешкання й арештовувала ромів без законних підстав, при цьому б'ючи та принижуючи їх. Місія Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ ОБСЄ) відвідала поселення в листопаді, і станом на кінець року розслідування справи тривало.

В інспекційній доповіді від 22 жовтня про наслідки цивільної блокади Криму Кримська правозахисна група (КПГ) зазначала, що бійці проурядових батальйонів свавільно арештовувала мешканців Криму з російськими паспортами, які намагалися перетнути адміністративний кордон між континентальною Україною та Кримом. Наприклад, повідомлялося, що 5 жовтня бійці батальйону «Азов» арештували й побили Ростислава Стеценка, мешканця Криму з російським паспортом, і розмістили запис цього інциденту в

УКРАЇНА

соціальних мережах. Стеценко розповів КПП, що під час арешту бійці батальйону били його й погрожували сексуальним насильством.

Досудове утримання: Станом на вересень органами охорони правопорядку було зареєстровано 515648 звинувачень проти підозрюваних у злочинах осіб. За даними Міністерства внутрішніх справ, в установах досудового утримання перебувало приблизно 12000 осіб порівняно з 10000 у 2014 та 18000 у 2013 роках.

Тривале утримання шукачів притулку, які отримали відмову: Влада часто затримувала шукачів притулку на тривалий час без рішення суду. Також вона часто затримувала шукачів притулку перед їх депортацією (дивитись розділ 2.г.).

д. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Попри те, що конституція гарантує незалежну судову систему, суди й надалі залишалися об'єктом політичного тиску та корупції, були неефективними. Рівень довіри до судової системи залишався низьким.

12 лютого Верховна Рада прийняла Закон про забезпечення права на справедливий суд, яким передбачено конкурсний відбір при найманні суддів, перегляд судових постанов і перевірка даних усіх суддів. Згідно нового закону, будь-хто може вести відеозапис судових слухань без спеціальних дозволів, і всі судові постанови повинні бути оприлюднені в єдиному державному реєстрі. Закон вступив у дію 28 березня.

Цим же законом передбачається можливість розслідування тимчасовою комісією скарг щодо суддів. Станом на грудень Генеральна прокуратура проводила розслідування стосовно 20 кримінальних процесів проти 19 суддів, і 16 кримінальних справ з обвинувальними висновками проти суддів було направлено до суду.

Судді продовжували скаржитися на погіршення ситуації з розподілом влади між виконавчою та судовою гілками влади. Деякі судді стверджували, що на них чинили тиск високопоставлені політики, вимагаючи винесення рішень на свою користь, незважаючи на обставини справ. На право справедливого суду впливали й інші чинники, такі як довготривалі судові розгляди, особливо в адміністративних судах; недостатнє фінансування і відсутність у судів можливості забезпечити виконання своїх постанов. За даними Уповноваженого прав людини, влада повністю виконувала лише 40 відсотків винесених судами рішень.

УКРАЇНА

Процедури судового розгляду

Системи суду присяжних не існує. У більшості справ рішення приймаються суддею одноосібно, хоча у слуханнях щодо звинувачень, які передбачають максимальне покарання у вигляді довічного ув'язнення, беруть участь двоє судді та троє народних засідателів, які мають певну юридичну підготовку. Законом передбачена можливість перехресного допиту свідків обвинувачами й адвокатами захисту, а також погоджене визнання вини.

Закон виходить з припущення, що підсудні не винні і не можуть бути примушені до надання свідчень чи зізнань, хоча високий відсоток звинувачувальних присудів ставить під сумнів правову презумпцію невинуватості. Підсудні мають право бути негайно й детально поінформованими, з поясненнями за необхідності щодо висунутих проти них звинувачень; право на публічний розгляд справи без надмірних затримок; на конфіденційне спілкування з адвокатом на власний вибір (або з адвокатом, наданим за державні кошти); на достатній час та умови для підготовки захисту. Законом також передбачена можливість доступу підсудних до доказів, які є в розпорядженні державного обвинувача, на очну ставку зі свідками, що виступають проти них, і на представлення свідків захисту та доказів, і право на апеляцію. Підсудні мають право не бути примушеними до надання свідчень чи визнання вини. Апеляційні суди не можуть скасовувати обвинувальні вироки або вимагати нових слухань на підставі відсутніх документів, так само як не можуть вони примушувати підсудних підписувати копії відсутніх документів. Закон застосовується до прав усіх підсудних, незалежно від етнічної приналежності, статі чи віку.

Судовий розгляд є відкритим для громадськості, але деякі судді забороняли представникам засобів масової інформації спостерігати за перебігом справ. Хоча судовий розгляд повинен починатися не пізніше ніж через три тижні після висунення обвинувачень, обвинувачі рідко виконували цю вимогу закону. Правозахисні групи повідомляли, що час від часу правоохоронці стежили за зустрічами між адвокатами та їхніми клієнтами.

Політичні в'язні та затримані

Правозахисні групи назвали арештованого блогера Руслана Коцабу політичним в'язнем. 7 лютого влада звинуватила Коцабу, блогера з Івано-Франківська, у державній зраді та перешкоджанні законній діяльності збройних сил та інших військових формувань, спираючись на відеозапис, у якому він виступав проти воєнної мобілізації в країні. Станом на кінець року розслідування тривало. АІ назвала його першим українським «в'язнем

УКРАЇНА

сумління» за п'ять років. Влада надала йому такі ж самі засоби захисту, як і іншим в'язням, а вони дали йому можливість отримати доступ до правозахисних організацій.

Цивільне судочинство та засоби правового захисту

Конституція і законодавство передбачають право громадян шукати в суді відшкодування за будь-які рішення, дії чи бездіяльність з боку національних та місцевих посадових осіб, що порушують їхні права людини. Але неефективна й корумпована судова система обмежувала користування правом на відшкодування. Громадяни також можуть подати колективне оскарження законодавчого акту, якщо вважають, що він може порушувати основні права і свободи. Громадяни можуть звертатися до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини в будь-який час і до Європейського суду з прав людини після вичерпання всіх засобів правового захисту в країні.

е. Свавільне втручання у приватне і сімейне життя, порушення недоторканності житла чи таємниці листування

Конституція забороняє такі дії, але надходили повідомлення про те, що влада загалом на зважала на ці заборони.

За законом, СБУ не має права вести спостереження чи проводити обшуки без виданого судом ордеру. Однак на практиці обшуки іноді проводяться без належного ордеру. В екстреній ситуації влада може віддати наказ про проведення обшуку без попереднього судового дозволу, але повинна звернутись до суду за схваленням одразу після початку розслідування. Громадяни мають право на вивчення будь-якого дос'є проти них, яким володіє СБУ, і право на відшкодування збитків, заподіяних у результаті розслідування. Через відсутність виконавчого законодавства влада загалом не поважала ці права, і багато хто з громадян не знали про свої права і не розуміли, що влада втрутилася у їхнє приватне життя.

є. Застосування надмірної сили та інші порушення у внутрішніх конфліктах

Об'єднані російсько-сепаратистські сили, озброєні, навчені та забезпечувані Російською Федерацією, продовжували запеклий збройний конфлікт проти українського уряду, незважаючи на два договори про припинення вогню, підписані в Мінську російськими та українськими офіційними особами у вересні 2014 року та 12 лютого. Найінтенсивнішими воєнні дії були протягом перших двох місяців року, коли об'єднані російсько-сепаратистські сили вели наступальні дії поблизу Маріуполя, донецького аеропорту і Дебальцевого.

УКРАЇНА

Об'єднані російсько-сепаратистські сили продовжували атакувати українські позиції з застосуванням важких озброєнь протягом усього року, незважаючи на проголошення одного за одним двох припинень вогню.

Міжнародні організації та НУО, в тому числі AI, Human Rights Watch (HRW) та Верховний комісар ООН з прав людини періодично оприлюднювали звіти про порушення прав людини на Донбасі сепаратистами та урядовими силами. Станом на 1 листопада ОБСЄ відрядила 937 осіб на підтримку спеціальної моніторингової місії, яка щоденно подавала звіти про ситуацію та становище в більшості великих міст.

За даними ММООНПЛУ, бойові дії та насильство в Донбасі позбавили понад п'ять мільйонів мешканців можливості доступу до освіти, медичного обслуговування та житла, а також можливості заробляти на життя. ММПЛУ повідомляла, що станом на 15 листопада внаслідок боїв загинуло щонайменше 9078 осіб, включаючи цивільних, бійців українських збройних сил та озброєних угруповань. До цієї кількості увійшли і 298 пасажирів та екіпаж літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній, збитого в липні 2014 року над Донбасом. Крім того, від початку конфлікту понад 2,5 мільйони мешканців полишили контрольовані сепаратистами території Донецької а Луганської областей. Станом на 15 листопада Міністерством соціальної політики було зареєстровано 1578925 ВПО, хоча, на думку груп громадянського суспільства, справжня кількість ВПО набагато більша. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), в інших країнах є приблизно 1,1 мільйона українських біженців, включаючи 912000 у Російській Федерації.

ЗМІ та правозахисні групи продовжували повідомляти про поширені порушення прав людини на утримуваних сепаратистами територіях. У звіті, виданому в травні, ММПЛУ заявила, що на контрольованих сепаратистами територіях має місце «колапс закону й порядку» і відбуваються «серйозні порушення прав людини», включно з убивствами, катуванням, мародерством та вимаганням.

Убивства: Міжнародні спостерігачі та засоби масової інформації повідомляли про свавільні й незаконні вбивства на Донбасі. Міжнародні та правозахисні організації зауважували, що уряд вживав заходи для розслідування порушень, скоєних його силами, але заявляє, що цьому перешкоджає брак ресурсів і доступу до місць скоєння злочинів.

Протягом року ММПЛУ, Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ) та правозахисні групи не згадували про будь-які випадки позасудових страт, здійснених українськими або проурядовими силами у зв'язку з конфліктом на

УКРАЇНА

Донбасі. Однак продовжувалося слідство за кількома випадками ще з 2014 року, включаючи виявлення тіл двох сепаратистів, зв'язаних і застрелених у голову восени 2014 року.

Протягом перших двох місяців року об'єднані російсько-сепаратистські сили безперервно атакували українські позиції, зокрема Донецький аеропорт, ділянку поблизу Маріуполя та Дебальцеве. В результаті снаряди обох сторін влучали по територіях цивільного населення. Так, 10 лютого в ході ракетного обстрілу боку територій, утримуваних сепаратистами поблизу Краматорська, в самому Краматорську, підконтрольному урядові, кілька цивільних осіб загинули і щонайменше 16 було поранено. Після відведення українських сил від Дебальцевого 20 лютого артобстріли дещо послабились. Цивільні особи продовжували гинути та отримувати поранення від вибухів мін та боеприпасів, що не розірвалися.

Сепаратисти та українська влада звинувачували одне одного в безладних артобстрілах цивільних, зокрема в загибелі 13 цивільних осіб та пораненні 12 під час мінометного обстрілу автобусної зупинки в південно-західній частині міста Донецька 22 січня. 29 січня внаслідок артилерійського обстрілу в Горлівці загинуло восьмеро цивільних осіб і 19 отримали поранення. Об'єднані російсько-сепаратистські сили ставили під удар цивільні населені пункти, ведучи свої обстріли з ділянок, населених мирним населенням. Наприклад, 13 січня об'єднані російсько-сепаратистські сили під час ракетного удару по українському контрольно-пропускному пункту (КПП) у Волновасі влучили в автобус і вбили 13 цивільних осіб та поранили 18.

У період з 16 січня по 20 лютого сепаратисти вели тривалий штурм міста Дебальцеве, під час якого сепаратисти та елементи російських військ безперервно й безладно вели артилерійський обстріл міста. За даними ООН, внаслідок цього обстрілу загинуло понад 500 цивільних. Із населення міста, яке до конфлікту налічувало приблизно 25000 чоловік, після штурму в місті залишилося лише 7000 осіб. 24 січня об'єднані російсько-сепаратистські сили обстріляли передмістя Маріуполя з застосуванням ракетних установок «Град» і «Ураган», убивши при цьому 30 цивільних осіб та поранивши 108. Федеріка Могеріні, Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки, засудила цей напад.

У своєму травневому звіті АІ задокументувала позасудові страти сепаратистами полонених українських солдатів. Наприклад, за інформацією АІ, командир сепаратистів Арсеній Павлов, відомий також як «Моторола», 21 січня стратив українського військовослужбовця Ігоря Брановицького після бою за Донецький аеропорт. Свідки розповідали, що після бою Брановицький був живий, і що чули, як Павлов зізнався, що стратив Брановицького. В

УКРАЇНА

українському свідоцтві про смерть було вказано, що Брановицький загинув через дві вогнестрільні рани в голову. У своєму квітневому інтерв'ю для видання *Kyiv Post* Павлов хвалився, що стратив 15 українських солдатів.

Протягом року від ММПЛУ та правозахисних організацій не надходило жодних повідомлень про позасудові страти сепаратистами цивільних осіб. Однак спостерігачі виявили раніше не зареєстровані випадки позасудових страт з 2014 року, які влада ще не розслідувала. Наприклад, ММПЛУ повідомила, що в серпні 2014 року сепаратисти в Переможному Луганської області викрали й стратили чоловіка та жінку, звинувачених у допомозі українським військовим. Влада виявила їхні тіла у січні і в червні провела патолого-анатомічне дослідження. За повідомленнями, в серпні бойовики стратили без суду і слідства ще чотирьох осіб у тому ж місті. Підтримувані Росією сепаратисти не проводили розслідування жодного з цих убивств.

Згідно вересневого звіту Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», коаліції правозахисних НУО, 33 відсотки опитаного воєнного особового складу та 16 відсотків цивільних повідомили спостерігачам за дотриманням прав людини, що були свідками позасудових страт та смертей від рук сепаратистів внаслідок катування.

Викрадення: Сепаратисти, урядові сили та кримінальні елементи здійснювали викрадення. Правозахисні групи повідомляли, що сепаратисти повсякденно викрадали людей заради помсти або викупу.

ММПЛУ відзначала стійку тенденцію до свавільного утримання без права на переписку і спілкування з боку українських правоохоронних органів (головно СБУ) та військових і воєнізованих формувань (у першу чергу, колишніх добровольчих батальйонів, тепер офіційно підпорядкованих службам безпеки). У травневому звіті АІ задокументовано кілька випадків викрадення цивільних громадян проурядовими батальйонами, які мали місце в 2014 році, включаючи випадок, коли троє будівельних підрядників були схоплені членами воєнізованого формування і передані до місця ув'язнення, що належало СБУ, де їх нібито били, душили та імітували їх поховання та піддавали іншим тортурам.

У вересневому звіті ММПЛУ наводиться витяг з інтерв'ю з жінкою, яку сепаратистські війська викрадали двічі – спершу з липня по жовтень 2014 року і потім ще раз – з лютого по липень. За словами жінки, протягом перебування в неволі вона кілька разів пережила побиття, погрози на адресу рідних та спробу групового згвалтування.

Сепаратисти також викрадали журналістів, що намагалися висвітлювати

УКРАЇНА

конфлікт. 9 січня сепаратисти затримали Марію Варфоломееву, проукраїнську журналістку з Луганська. За інформацією Репортерів без кордонів, тюремщики змусили її до ряду ретельно зрежисованих і знятих на відео зізнань.

5 січня сепаратисти відпустили на волю журналіста Сергія Сакадинського, захопленого в серпні 2014 року. Сакадинський був редактором *Політики 2.0*. Його дружина повідомила, що під час полону тюремщики били його і зламали йому руку.

Політично вмотивований суд над військовим пілотом і депутатом Верховної Ради Надією Савченко, викраденою зі сходу України в 2014 році, на кінець року продовжувався (дивитись розділ 1.д. Політичні в'язні та затримані у *Звіті про дотримання прав людини в Росії*).

Фізичне насильство, покарання і катування: За повідомленнями, урядові та сепаратистські сили застосовували насильство та катування до цивільних осіб і військових у місцях утримання під вартою. Серед тортур, про які повідомлялося, - побиття, фізичні й психологічні тортури, імітація страти, сексуальне насильство, позбавлення їжі та води, відмова в медичній допомозі і примусова праця.

ММПЛУ повідомляла про «стійку тенденцію» фізичного насильства і катування з боку урядових сил. Протягом усього року ММПЛУ та АІ опитували осіб, які заявляли, що під час «антитерористичної операції» їх піддавали катуванню, побиттю та імітації страти. В грудневому звіті ММПЛУ задокументовано «повторні звинувачення» в жорстокому поводженні з боку СБУ під час арештів та допитів, включаючи допити кількох осіб, затриманих за підозрою в участі у терористичних актах. Під час перебування під вартою працівники СБУ завдавали їм важких побоїв, тримали протягом довгого часу зв'язаними в болісних позах і піддавали удушенню.

За даними, представленими у вересневому звіті «Справедливості заради миру на Донбасі», коаліції правозахисних НУО, захопники піддавали жорстокому поводженню 86 відсотків військовослужбовців та 50 відсотків цивільних осіб, схоплених сепаратистами; разом з тим, захопники піддавали фізичному насильству або тортурам 50 відсотків жінок, включаючи вагітних і жінок літнього віку, затриманих проросійськими заколотниками. У звіті зазначено, що затримані не мали жодного захисту від насильства, а в місцях утримання під вартою бракувало чистої води, належних санітарних умов, тепла і бомбосховищ для захисту від обстрілів.

УКРАЇНА

Сепаратисти неодноразово били підполковника Сергія Кузьмініх та вісьмох українських солдатів, взятих у полон 20 січня після боїв за Донецький аеропорт. На одному відео від 21 січня видно, як Міхаїл Толстих, також відомий як «Гіві», скидає українських солдатів з танка і б'є їх. На відео Толстих примушує солдатів їсти погони, які він зрізав з їхніх одностроїв.

Підтримувані Росією сепаратисти цілеспрямовано обирали мішенню для свого переслідування певні релігійні групи. За даними ММПЛУ, у лютому священник Української Православної Церкви, який розвозив харчові продукти солдатам і цивільним у контрольованому урядом місті Артемівську на Донеччині, помилково заїхав до КПП, контрольованого сепаратистами. Сепаратисти змусили його лягти на землю, і кілька бойовиків почали стрибати на його тілі. Вони також стріляли в асфальт поруч з його головою. Потім вони відвезли його до сусіднього села на допит, який тривав кілька годин і під час якого захопники били священника. Сепаратисти утримували його протягом 50 днів у різних місцях разом із приблизно 70 іншими полоненими.

17 травня, як повідомлялося, сепаратисти захопили чотирьох членів церкви Свідків Єгови, зав'язали їм очі і під дулом автомата відвели до місцевого військового штабу, де сепаратисти жорстоко їх побили і імітували їхню страту. Вони вимагали, щоб наймолодший з віруючих приєднався до об'єднаних російсько-сепаратистських сил і щоб усі вірні церкви сповідували православ'я як єдину істинну релігію. Сепаратисти відпустили чотирьох затриманих наступного дня.

Жінки розповідали про спроби зґвалтування та сексуального насильства від рук сепаратистів. ВПО жіночої статі, які покинули контрольовані сепаратистами території, розповідали, що втекли, головним чином, тому що боялися, що вони самі чи їхні діти зазнають сексуального насильства.

Обидві сторони використовували міни без жодних заходів для запобіганням жертвам серед цивільного населення. У звіті ММПЛ ООН від 10 грудня відзначалося зростання кількості смертей від вибухових боєприпасів, включаючи міни. Понад половина випадків загибелі цивільних осіб, зареєстрованих з 16 серпня по 15 листопада, були викликані мінами. Через наказ сепаратистських сил групам гуманітарної допомоги припинити виконання соціальних програм, там сталося різке скорочення освітніх програм щодо дій при виявленні мін.

Діти-солдати: Повідомлень ЗМІ про неповнолітніх солдат, що служать в українських силах, не було, і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) не зміг знайти підтвердження наявності дітей-солдатів у країні. Однак надходили

УКРАЇНА

повідомлення засобів масово інформації про те, що у сепаратистів служать діти віком навіть 12 років. 28 травня спостерігачі СММ ОБСЄ помітили на сепаратистському КПП в Макіївці Донецької області дитину віком 12-14 років у камуфляжі, з гвинтівкою в руках. 17 червня речник СММ ОБСЄ заявив, що спостерігачі бачили неповнолітніх солдатів на контрольованих сепаратистами територіях поблизу Широкиного. Були численні випадки, коли діти-солдати на контрольованій сепаратистами території розміщували в мережі свої фотознімки під час патрулювання чи допомоги в бойових операціях; також були повідомлення в різних контрольованих сепаратистами і російських ЗМІ, що свідчили про використання неповнолітніх солдатів. 10 листопада німецький телеканал ZDF показав інтерв'ю з двома 16-річними підлітками, які воювали на боці сепаратистів.

Інші злочини, пов'язані з конфліктом: 13 жовтня Управління безпеки Нідерландів завершило своє розслідування падіння літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній, що прямував з Амстердама до Куала-Лумпура, у липні 2014 року в контрольованій сепаратистами Донецької області. Всі 298 пасажирів та членів екіпажу загинули. Згідно звіту, літак збила виготовлена в Росії ракета 9М38 класу земля-повітря з боєголовкою 9Н314М. У звіті зазначається, що ракету було випущено з ділянки площею 125 квадратних миль у межах контрольованих сепаратистами території. На час падіння сепаратисти і російські ЗМІ повідомили, що ракета збила український літак АН-26, але шойно стало відомо, що збито пасажирський лайнер, відмовилися від своїх повідомлень і відкликали їх. Російська влада і сепаратисти продовжували заперечувати, що літак був збитий ракетою, запущеною російською ракетною системою з точки всередині сепаратистської території.

У червні українська влада почала більш інтенсивну доставку гуманітарної допомоги на утримувані сепаратистами території по так званих «зелених коридорах». Однак починаючи з 29 червня, сепаратисти в Донецькій області наказали гуманітарним організаціям, включно з ООН та Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ), «zareєструватися» у «властей». Починаючи з 21 липня, сепаратисти в Донецькій області почали обмежувати доставку гуманітарної допомоги до підконтрольних їм територій. 25 вересня сепаратисти в Луганській області наказали всім організаціям з надання гуманітарної допомоги, крім МКЧХ, припинити свої операції. Сепаратисти демонстрували все зростаючу ворожість до груп гуманітарної допомоги. За інформацією Офісу ООН з Координації Гуманітарних Питань, через зрив надання гуманітарної допомоги приблизно 150000 осіб не отримували допомогу харчами і 1,3 мільйони не мали доступу до чистої води.

УКРАЇНА

4 березня в одну з лікарень міста Донецька влучив снаряд, убивши 4 осіб і поранивши 25. Протягом року ММООНПЛ повідомляла, що бойовики обстрілювали лікарні в Авдіївці, Луганську, Донецьку та Горлівці і що вона стурбована тим, що внаслідок артобстрілів уражаються медичні заклади. 25 вересня та 12 жовтня сепаратисти заборонили міжнародній гуманітарній медичній групі Лікарі без кордонів працювати на контрольованих сепаратистами територіях Луганської і Донецької областей. Ця заборона призвела до різкого скорочення медичної допомоги особам, що страждають на діабет, ниркову недостатність і туберкульоз. У звіті, випущеному 10 грудня, ММПЛ ООН зазначала, що сепаратисти залякували й переслідували працівників лікарень та медичних закладів.

Сепаратисти продовжували пропускати конвої російської «гуманітарної допомоги», які, на думку офіційних представників українського уряду, містили зброю та припаси для сепаратистів. У вересні уряд відкрив «центри обслуговування» неподалік контрольованої сепаратистами території, де цивільне населення могло скористатися банківськими послугами й придбати харчі та ліки.

Мешканці Луганської і Донецької областей, контрольованих сепаратистами, не мали змоги взяти участь у загальнодержавних місцевих виборах 25 жовтня, оскільки, згідно українського законодавства та міжнародних стандартів, вибори там відбутися не могли.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

а. Свобода слова та преси

Конституція і законодавство гарантують свободу слова і преси, але влада не завжди поважала ці гарантії. Попри те, що уряд зробив деякі позитивні кроки в бік поглиблення свободи самовираження, він разом з тим запровадив і заходи, які забороняли або блокували інформацію, ЗМІ чи окремих журналістів, яких вважали загрозою національній безпеці або які висловлювали позицію, що, на думку властей, підривала суверенітет і територіальну цілісність держави. На свободу засобів масової інформації подовжували впливати й прояви іншої проблемної практики, включаючи самоцензуру, виплати так званої «джинси» журналістам за позитивні репортажі в новинах, замасковані під об'єктивний журналізм, а також тенденційне висвітлення новин власниками ЗМІ, що мали тісні зв'язки з владою, або тими, хто підтримував опозиційні політичні партії.

На Донбасі сепаратисти придушували свободу слова і преси шляхом переслідування, залякування, викрадень та нападів на журналістів та засоби масової інформації. Сепаратисти перешкоджали трансляції програм

УКРАЇНА

українського та незалежного телебачення і радіо на підконтрольних їм територіях. Вітчизняні правозахисні НУО та групи з захисту діяльності ЗМІ, такі як Телекритика і Інститут масової інформації, задокументували випадки нападів на журналістів та ЗМІ на контрольованих сепаратистами територіях Луганська і Донецька (дивитись розділ 1.є. Викрадення).

Свобода слова і самовираження: За деякими винятками, громадяни на територіях, що не перебували під російською окупацією чи контролем підтримуваних Росією сепаратистів, загалом могли критикувати уряд прилюдно та приватно, обговорювати питання громадського інтересу без страху репресій.

15 травня в країні було прийнято закон, що забороняє використання комуністичної і націонал-соціалістської (нацистської) символіки. Законом забороняється вичерпний перелік комуністичних і нацистських символів і оголошується злочином їхнє використання та поширення, коли вони використовуються для виправдання чи заперечення «злочинного характеру» радянського й нацистського режимів, з покаранням у вигляді позбавлення волі на термін від п'яти до 10 років. Захисники прав людини, історики та широке коло експертів критикували закон за юридичні й фактичні недоліки, а також за відсутність справжнього громадського обговорення перед прийняттям закону. Жодного випадку судового переслідування за цим законодавчим актом не було; однак 16 грудня київський суд заборонив комуністичну партію за триваюче використання такої символіки.

Свобода преси і ЗМІ: Незалежні засоби масової інформації та інтернет-сайти новин активно працювали і висловлювали широкий діапазон думок. Приватні ЗМІ, з яких найуспішніші загалом належали заможним і впливовим «олігархам», часто пропонували глядачам «тенденційний плюралізм», представляючи точку зору своїх власників. Як незалежні, так і державні засоби масової інформації періодично вдавалися до самоцензури, висвітлюючи події, які можуть викликати критику політичних союзників. На думку НУО Freedom House, преса в країні була «частково вільною».

12 квітня Верховна Рада прийняла закон, що забороняє трансляцію інформаційної продукції, випущеної в «країні-агресорі» після січня 2014 року, а також будь-якої інформаційної продукції, випущеної в період з серпня 1991 року по січень 2014 року, яка пропагує державні органи «країни-агресора» або агресію проти країни. Станом на листопад в порядку імплементації закону влада оголосила «країною-агресором» тільки Росію. Незважаючи на те, що влада прийняла цей закон для боротьби з російською пропагандою, правозахисні групи критикували його як занадто загальний

УКРАЇНА

через широке застосування обмежень незалежно від характеру контенту.

Уряд продовжував практику заборони конкретних робіт проросійських акторів, режисерів та співаків. 8 серпня влада заборонила допуск до теле- і радіотрансляції роботи 13 акторів і співаків, включаючи фільми французького актора і громадянина Росії Жерара Депардьє. 11 серпня уряд оголосив, що протягом року, що минув, ним було заборонено 376 фільмів і телевізійних епізодів з ряду причин національної безпеки.

16 вересня Президент Порошенко підписав постанову, що передбачає санкції проти 388 осіб і 105 організацій, які розцінюються як загроза національній безпеці. До переліку увійшли 41 іноземний журналіст, яким було заборонено в'їзд до країни на рік. Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дуня Міятович виступила проти цього рішення, заявивши, що «запровадження занадто широких обмежень, що стримують вільне пересування журналістів, не є способом гарантувати безпеку». Влада виключила шістьох журналістів, серед яких було троє, що працюють на ВВС, з переліку наступного дня після його оголошення.

Уряд продовжував блокувати мовлення в країні 14 російських телеканалів, посиляючись на начебто небезпечний вплив російської пропаганди. 3 березня суд міста Мелітополя наклав штраф у розмірі 2000 гривень (83 долари США) на місцевого телепровайдера за трансляцію російських каналів.

Влада вживала заходів для проведення обшуків та притягнення до судової відповідальності місцевих засобів масової інформації, підозрюваних у підтримці сепаратизму. Наприклад, 14 травня в Одесі представники влади обшукали помешкання журналістів та адміністраторів газети «Таймер» у зв'язку зі звинуваченнями в «підриванні територіальної цілісності держави». За словами головного редактора, наприкінці року розслідування тривало, хоча жодних подальших контактів з владою не було.

Практика джинси продовжувалася, особливо рід час місцевих виборів у жовтні. За даними Інституту масової інформації, жовтневі вибори породили «найбільшу передвиборну джинсову кампанію», свідком якої йому довелося бути. Freedom House повідомляв, що найсерйознішими проблемами були в Дніпропетровській, Запорізькій та Миколаївській областях.

Як повідомляв Інститут масової інформації, протягом року влада розслідувала й висунула обвинувачення лише щодо 4 відсотків зареєстрованих випадків порушення прав журналістів – кількість, яка,

УКРАЇНА

тим не менше, демонструє значне зростання порівняно з показником 2014 року – на 1 відсоток.

Насильство та переслідування: 14 травня Верховна Рада прийняла закон, що посилює кримінальне покарання осіб, які вдаються до погроз або насильства проти журналістів. За новим законом влада не висунула звинувачень у жодній із справ, і державні чиновники час від часу переслідували журналістів.

Надходили повідомлення про те, що сепаратисти викрадали журналістів на контрольованих сепаратистами територіях сходу України (дивитись розділ 1.є. Викрадення)

Як зазначав Інститут масової інформації, протягом року сталося 58 нападів на журналістів і два вбивства. Це значне зменшення кількості нападів порівняно з попередніми роками (286 нападів у 2014 та 97 – у 2013 році) і, на відміну від попередніх років, більшість нападів на журналістів скоїли не правоохоронні органи та представники влади, а приватні особи.

16 квітня нападники застрелили в Києві журналіста Олесь Бузину. Бузина виступав у пресі з проросійськими поглядами. Органи влади затримали двох підозрюваних; у грудні влада відпустила Дениса Поліщука з СІЗО під домашній арешт. За наказом влади, Андрій Медведько повинен був залишатися під вартою до 31 січня 2016 року. Обидва начебто належали до правих політичних груп. Станом на кінець року розслідування продовжувалося.

Повідомлялося про численні напади на журналістів, що розслідували випадки корупції. Наприклад, 29 квітня у селі Лісники Київської області невідомі здійснили напад на членів знімальної групи телеканалу ZIK, які знімали викривальний матеріал про пишній маєток, що начебто належить заступникові Міністра внутрішніх справ Сергієві Чеботарю. Нападники побили чоловіків та пошкодили їхнє обладнання. Станом на кінець року розслідування цього інциденту прокуратурою тривало.

Цензура або обмеження змісту: Влада вживала заходів для регулювання та подекуди цензурування інформації, що вважалася загрозою національній безпеці. Інститут масової інформації зареєстрував 12 випадків цензури, порівняно з 138 випадками у 2014 році.

17 січня влада затримала блогера Руслана Коцабу після того, як він оприлюднив відеосюжет на протидію мобілізації (дивитись розділ 1.д.

УКРАЇНА

Політичні в'язні та затримані).

Засоби масової інформації, що перебували у приватній власності, іноді вдавалися до самоцензури. Зокрема, один з випусків телепрограми «Шустер Live» було знято з ефіру каналу 1+1 незадовго до запланованого часу його трансляції. Журналіст Савік Шустер та інші висловили припущення, що уряд скасував шоу тому, що не погоджувався з певними гостями студії, що брали участь у випуску. За твердженням телеканалу, він скасував шоу через «напружений» і «політизований» характер гостей того вечора.

У травні Комітет захисту журналістів (КЗЖ) оприлюднив заяву, в якій висловив занепокоєння тим, що починаючи з серпня 2014 року сигнал телеканалу Інтер періодично спотворювався перешкодами по всій країні, особливо під час трансляції новин і політичних шоу. Згідно КЗЖ, попри неодноразові вимоги каналу провести розслідування, органи правопорядку твердили, що не виявили джерела перешкод. У березні Віталій Найда, голова відділу кіберзлочинів служби безпеки, розповів журналістам, що його відділ веде розслідування, але джерело виявити важко, оскільки «обладнання [для створення перешкод] мобільне і не стоїть на одному місці». Контент Інтеру включав програми, критичні стосовно уряду. Станом на кінець року розслідування тривало.

Закони про наклеп/дискредитацію: Наклеп є цивільним правопорушенням. Хоча закон обмежує розмір відшкодувань, яких позивач може добиватися в судових справах, місцеві медіа-спостерігачі продовжували висловлювати занепокоєння високими грошовими відшкодуваннями, присуджуваними за нібито наклеп. Державні організації і публічні діячі зокрема погрожували поданням цивільних позовів за нібито шкоду, заподіяну «честі й гідності особи», з метою впливу або залякування преси та журналістів, що займаються журналістськими розслідуваннями.

Національна безпека: Влада вживала заходів для регулювання та подекуди цензурування інформації, що вважалася загрозою національній безпеці. 26 лютого влада арештувала в Києві двох російських журналістів, Єлену Макарову з Першого каналу та Андрея Грігор'єва з НТВ, депортувала їх і заборонила обом в'їзд до країни на п'ять років. Речник СБУ заявив, що депортація і заборона в'їзду були відповіддю на «антиукраїнську пропаганду», яку вели журналісти.

Неурядовий вплив: Сепаратисти на сході України переслідували, свавільно арештовували і в деяких випадках продовжували утримувати журналістів

УКРАЇНА

(дивитись розділ 1.є. Викрадення).

У Криму російські окупаційні власті значною мірою обмежили свободу слова і преси (дивитись розділ, присвячений окупованому Криму, наприкінці цього звіту).

Заходи, спрямовані на розширення свободи преси: Уряд вжив низку заходів для збільшення свободи преси. 19 березня Президент Порошенко підписав закон про створення незалежної національної мережі громадського телебачення. Цим кроком було об'єднано 32 державних мовника в єдину інституцію, що пропонує глядачам альтернативу комерційному телебаченню, яке часто відображало точку зору власників телеканалу. Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дуня Міятович охарактеризувала цей захід як «напористий і важливий крок, зроблений властями» і додала, що «незалежне громадське мовлення має великий потенціал для стримування ворожої пропаганди шляхом встановлення стандартів правди, плюралізму та відкритості».

15 травня Президент Порошенко підписав закон про розкриття для громадськості державних архівів періоду до 1991 року, включно з архівами СБУ. Цей закон робить архівні документи КДБ, що перебувають у країні, доступними для журналістів та дослідників.

1 жовтня Президент Порошенко підписав закон, що зобов'язує розкривати інформацію про власників засобів масової інформації та вимагає від інформаційних агентств передати владі детальну інформацію про структуру їх власності.

Свобода інтернету

Влада не обмежувала та не блокувала доступ до інтернету, не піддавала цензурі зміст он-лайн ресурсів. Правоохоронні органи здійснювали моніторинг інтернету, іноді без належного юридичного дозволу. Влада не обмежувала зміст і не піддавала цензурі веб-сайти чи інші засоби комунікації та інтернет-сервіси.

Правозахисні групи, які критикували участь Росії в подіях на Донбасі та в Криму, повідомляли, що опоненти піддавали їхні веб-сайти кібер-атакам, таким як скоординовані збої по відмові в обслуговуванні та спроби несанкціонованого отримання інформації з комп'ютерів.

Користувачі соціальних мереж, зокрема Facebook та ВКонтакте, іноді стикалися з тимчасовим блокуванням доступу через цілком безвинні або

УКРАЇНА

відверто політичні публікації, які інші користувачі (яких численні користувачі всередині країни вважали агентами російського уряду) неправильно характеризували як «пропаганду ненависті» і сигналізували про порушення правил обслуговування. В одному з випадків публікація на підтримку заблокованого користувача, в якій було просто написано «ми з тобою», стала приводом для блокування цього користувача Facebook. Поширене обурення тим, що численні інтернет-користувачі сприймали як прихильність до Росії серед російськомовних адміністраторів Facebook, спонукало деяких користувачів звернутися до Facebook з проханням відкрити філіал у країні. Деякі з користувачів Facebook, чією основною мовою інтернет-спілкування, була російська, почали писати свої пости українською, щоб уникнути блокування.

Свобода наукової діяльності та культурне життя

Надійшло кілька повідомлень про обмеження владою свободи наукової діяльності та культурних заходів. Так, у серпні один з нічних клубів Одеси скасував концерт російського реп-виконавця Тімати після того, як губернатор Одеси Міхеїл Саакашвілі закликав прикордонну службу заборонити його в'їзд до країни через принизливі висловлювання про Україну.

б. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Конституція дає громадянам право на свободу зібрань, і влада загалом поважала це право. Однак немає жодних законів, які б регулювали процес організації та проведення заходів, забезпечуючи свободу мирних зібрань. Згідно директиви ще з радянських часів, влада має широкі повноваження на свій розсуд дозволяти чи забороняти зібрання з міркувань захисту громадського порядку й безпеки. Організатори зобов'язані заздалегідь повідомити владу про плановане проведення протестів або демонстрацій.

Протягом року громадяни загалом користувалися правом на мирні зібрання без обмежень на підконтрольних уряду територіях. Більшість зібрань, що відбувалися, мали мирний характер і іноді супроводжувалися присутністю дуже великої кількості міліції для підтримання порядку.

У деяких випадках мирні мітинги закінчувалися насильством. Наприклад, 31 серпня представник правої партії Свобода кинув гранату в бік міліції під час протесту біля Верховної Ради. В результаті цього нападу загинули четверо міліціонерів, ще кілька отримали поранення. Станом на кінець року

УКРАЇНА

розслідування цього інциденту тривало.

Незважаючи на захист службами безпеки, праві активісти жорстоко розганяли мирні демонстрації на підтримку прав ЛГБТІ. 6 червня особи, що назвалися членами Правого сектору, напали на учасників маршу рівності ЛГБТІ в Києві і поранили дев'ятьох співробітників міліції (одного з них серйозно) та 10 учасників маршу. Влада висунула проти нібито нападників звинувачення в хуліганстві, п'ятьох із них помістила під домашній арешт, двох випустила під заставу. Станом на кінець року розслідування тривало.

13 серпня одеський суд заборонив проведення маршу ЛГБТІ на прохання міської ради, посиляючись на ймовірність «реальної небезпеки та загрози громадському порядку в місті, також здоров'ю і життю учасників та інших громадян». 15 серпня в Одесі особи, що назвалися членами партії правого спрямування Свобода, напали з петардами на зібрання ЛГБТІ, що проходило замість маршу. Влада звинуватила нападників у хуліганстві.

Свобода об'єднань

Конституція і законодавство гарантують свободу об'єднань, і загалом влада поважала це право.

в. Свобода віросповідання

Дивіться *Міжнародну доповідь* Державного Департаменту про стан релігійних свобод на ресурсі www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Свобода пересування, внутрішньо переміщені особи, захист біженців та осіб без громадянства

Конституція і законодавство гарантують громадянам свободу пересування в країні, подорожей за кордон, еміграції та репатріації. Однак органи влади обмежували ці права, зокрема у східній частині країни. Влада співпрацювала з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та іншими гуманітарними організаціями при наданні захисту й допомоги внутрішньо переміщеним особам, біженцям, біженцям, що повертаються, шукачам притулку, особам без громадянства та іншим, кого це стосується. За повідомленнями міжнародних і вітчизняних організації, система захисту шукачів притулку, осіб без громадянства та інших, кого це стосується, не діяла ефективно.

Внутрішнє переміщення: Влада ретельно контролювала свободу переміщення між територіями, підконтрольними уряду, та територіями під контролем сепаратистів на Донбасі. 11 січня СБУ запровадила тимчасовий порядок

УКРАЇНА

контролю за переміщеннями, який набрав чинності 21 січня. Цей порядок створив значні труднощі для осіб, що прямували на контрольовану урядом територію, зокрема для тих, хто намагався отримати пенсії та державну допомогу, виплата яких припинилася на сепаратистській території в листопаді 2014 року. Бажаючі в'їхати мали спершу особисто звернутися на один з контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ), а через кілька днів повернутися для отримання пропуску. До квітня людям доводилося чекати аж до місяця, щоб отримати пропуск. Розповідали, що ті, хто не мав паспорта, платили за прохід хабарі в сумі до 1000 гривень (42 долари США).

16 червня уряд вніс зміни до процедур, запровадивши електронні пропуски, які бажаючі могли замовляти в он-лайн режимі. Вперше влада запропонувала такі пропуски 7 липня. Змінена процедура спростила перетин лінії розмежування для тих, хто втратив документи або тікає від небезпеки, і дозволила дітям переміщуватися на контрольовану урядом територію за наявності завірених нотаріусом заяв від батьків. Завдяки цим крокам скоротився час на отримання пропуску та зменшилася можливість корупції, але уряд заборонив комерційні автобусні рейси на контрольовані сепаратистами території, через що людям або доводиться платити за поїздку на таксі, або ж іти пішки кілька кілометрів. Крім того, спостерігачі ОБСЄ повідомляли про те, що на КПВВ доводиться чекати до 24 годин, внаслідок чого цивільні громадяни піддаються ризику артобстрілу. Щоб уникнути черг, люди намагалися переходити несанкціонованими (і іноді замінованими) маршрутами. 25 березня четверо людей загинули внаслідок вибуху міни під автобусом, який намагався об'їхати контрольовано-пропускний пункт біля Артемівська.

Людей, що переїздили з окупованого Росією Криму на материкову частину країни, представники влади піддавали суворому паспортному контролю на адміністративному кордоні між Херсонською областю та Кримом. Влада заборонила залізничне та комерційне автобусне сполучення через адміністративний кордон; через це людям доводилося перетинати кордон або пішки, або приватним транспортним засобом. 4 червня Кабінет Міністрів прийняв резолюцію, що регулює в'їзд та виїзд з Криму і накладає обмеження на пересування осіб, що переміщуються між Херсонською областю та Кримом. Діти віком до 16 років, аби перетнути адміністративний кордон, повинні мати дозвіл обох батьків. Влада не оголосила про свої рішення заздалегідь, і діти, що перебували на канікулах в окупованому Росією Криму і чий батьки були на контрольованій урядом території, не змогли повернутися додому в заплановані терміни. Влада не дозволяла іноземцям перетинати адміністративний кордон без дозволу. Після скарг громадянського суспільства влада змінила ці правила у вересні.

УКРАЇНА

29 вересня кримськотатарські активісти разом з добровольцями з воєнізованих формувань розпочали на адміністративному кордоні між Херсонською областю та Автономною Республікою Крим блокаду ввезення товарів широкого вжитку в Крим з контрольованої урядом території. Правозахисні групи та ММООНПЛ повідомляли про випадки, коли члени воєнізованих формувань незаконно затримували людей, проводили незаконні обшуки, знищували та конфіскували майно.

Внутрішньо переміщені особи

За даними Міністерства соціальної політики, станом на 15 серпня внаслідок конфлікту на Донбасі та окупації Криму налічувалось понад 1,4 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО). На думку НУО, фактична їх кількість може перевищувати два мільйони, оскільки багато хто з ВПО не зареєстрований. Найбільша кількість мешкала на територіях, безпосередньо прилеглих до зон конфлікту, на контрольованих урядом територіях Донецької та Луганської областей, а також у Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Багато хто мешкав у районах, прилеглих до контрольованих сепаратистами, сподіваючись на повернення додому.

За законом, ВПО отримують 880 гривень (37 доларів США) на місяць на дітей та людей з обмеженими можливостями і 440 гривень (18 доларів США) на місяць на працездатну особу. Сім'ї можуть одержувати не більше 2400 гривень (100 доларів США) на місяць. Згідно закону, влада повинна забезпечити ВПО житлом, але вона не вживала ефективних років задля цього. Протягом року країна вдосконалила процес реєстрації ВПО та розподілу допомоги. Групи гуманітарної допомоги мають добрий доступ до контрольованих урядом територій.

Більшу частину допомоги ВПО на тимчасовій основі надавали місцеві організації громадянського суспільства та міжнародні гуманітарні організації. НУО повідомляли, що їхні можливості підтримувати ВПО обмежені і майже вичерпані. Агентства ООН зауважували, що через вплив ВПО виникало напруження у вигляді конкуренції за ресурси. Критики звинувачували переселенців-чоловіків, які перебралися до західної України, в уникненні військової служби, а тим часом зростала конкуренція за житло, роботу та освітні можливості в Києві та Львові.

НУО повідомляли про випадки дискримінації ВПО при працевлаштуванні. Деякі ВПО, зокрема ті, що перебували в контрольованих урядом частинах Донецької та Луганської областей, страждали від незадовільних санітарних умов, нестачі притулку та доступу до питної води. ВПО продовжували стикатися з труднощами в отриманні освіти, медичного обслуговування та з

УКРАЇНА

відсутністю необхідних документів. Ромські активісти висловлювали стурбованість тим, що деякі роми у східній Україні не мали змоги покинути зони конфлікту, а в інших не було іншого вибору, окрім як полишити свої домівки.

1 вересня Київський апеляційний адміністративний суд скасував рішення Національного банку про те, що кримські ВПО є нерезидентами. Це рішення банку обмежувало кримчанам, що втекли від російської окупації, доступ до банківських та фінансових послуг. Та попри це повідомлення в ЗМІ вказували на те, що банки продовжували обмежувати надання банківських послуг ВПО з Криму навіть після рішення суду.

Захист біженців

Країна є транзитним пунктом та країною призначення для біженців, головним чином, з Афганістану, Сомалі та Сирії. Особливо вразливими були біженці через триваючий конфлікт на Донбасі. У вересні УВКБ ООН заявило про свою стурбованість стосовно повернення шукачів притулку до України через ситуацію з безпекою.

Доступ до притулку: Законодавство гарантує надання притулку або статусу біженця, і влада створила правову систему для захисту біженців. Захист біженців і шукачів притулку був недостатнім через недоліки в законодавстві та системі виконання.

Правозахисні групи зазначали, що закон про біженців не цілком відповідає міжнародним стандартам через занадто вузьке визначення того, хто є біженцем. Закон дає можливість владі відхилити багато клопотань про надання притулку без належного вивчення справи. В інших випадках державні чиновники відмовлялися приймати початкові клопотання про надання притулку без законних підстав, залишаючи шукачів притулку без документів, а отже вразливими до частих зупинок міліцією, штрафів, затримання та експлуатації. Шукачі притулку, що перебували в центрах тимчасового утримання, іноді не мали можливості подати заяву на отримання статусу біженця протягом встановленого терміну і мали обмежений доступ до правової та інших видів допомоги. Шукачі притулку мають п'ять днів для оскарження ордеру на затримання чи депортацію.

Недостатній доступ до послуг кваліфікованих перекладачів також утруднював виконання всього спектру процедур надання притулку. Міжнародні спостерігачі відзначали, що влада не виділяла ресурсів на перекладачів, і це породжувало можливості для корупції й підривало справедливість процедур розгляду клопотань про надання притулку.

УКРАЇНА

Протягом перших дев'яти місяців року Державна міграційна служба повідомляла про невелике зростання кількості клопотань про надання притулку порівняно з таким же періодом у 2014 році. Усього за перші дев'ять місяців року прохання про надання притулку подали 1115 осіб. Із них влада відмовила 462 прохачам і надала статус біженця 24 особам. Додатковий захист було надано 84 особам. Міжнародна організація з міграції відзначала протягом року стабільне, хоч і не критичне, зростання потоку транзитної міграції через Україну.

Примусове повернення: Влада не забезпечувала надання захисту від вислання або повернення шукачів притулку до країн, де були підстави вважати, що їхньому життю або свободі могла загрожувати небезпека через їхню расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи чи політичні переконання. УВКБ ООН охарактеризувало примусове повернення на кордоні як «значною мірою приховуване явище», оскільки особи, що шукають притулку, можуть не отримувати правової допомоги або послуг перекладу в точках перетину кордону чи пунктах тимчасового утримання, а отже не мають змоги подати клопотання про надання притулку перш, ніж їх депортують.

Правозахисні групи відзначали, що законодавство передбачає правовий захист від примусового повернення.

Жорстоке поводження з біженцями: Влада часто затримувала шукачів притулку на тривалий час без рішення суду.

Працевлаштування: Влада не надавала допомоги у працевлаштуванні, і більшість шукачів притулку були неспроможні отримати дозвіл на роботу, якого вимагає закон. Мовні курси для шукачів притулку влада надавали тільки в Києві, Харкові та Одесі. Протягом шестимісячного періоду лише троє шукачів притулку отримали офіційний статус безробітних і лише один домігся працевлаштування. Дехто намагався працювати нелегально, збільшуючи цим ризик експлуатації.

Доступ до основних послуг: Незважаючи на те, що протягом року влада прийняла план інтеграції біженців, вона не виділила ресурсів для його виконання. Правозахисні групи повідомляли, влада не надавала соціально-економічної підтримки шукачам притулку і не допомагала їм. Влада не забезпечувала їх мовними курсами чи соціальною допомогою. У звіті УВКБ ООН зазначалося, що всі нещодавно визнані біженці отримали одноразову дотацію в розмірі 30 гривень (менше ніж два долари).

Два центри тимчасового перебування могли прийняти 320 осіб і, таким чином,

УКРАЇНА

були здатні розмістити приблизно 20 відсотків прохачів про надання притулку. Шукачі притулку, що мешкали поза таким центром, часто зазнавали труднощів при отримання реєстрації за місцем проживання, і влада регулярно штрафувала їх на понад 500 гривень (21 долар США) за те, що вони не мали цієї реєстрації. За даними Державної міграційної служби, біженці та особи, що шукали додаткового захисту, могли отримати реєстрацію за місцем проживання в притулках для бездомних на період до шести місяців.

УВКБ ООН відзначало поліпшення щодо кількості та якості харчів, які надавали в центрах утримання мігрантів, але разом з тим і брак освітніх програм та професійної діяльності для осіб, що перебувають в утримання протягом тривалого часу. Згідно з УВКБ ООН, недоліки в забезпеченні житлом і соціальною підтримкою дітей без супроводу позбавили багатьох з них доступу до державних житлових центрів або дитячих притулків. Станом на 1 вересня була 221 дитина-мігрант без супроводу. Протягом року влада зареєструвала 53, з яких 12 висловили бажання подати клопотання про надання статусу біженця. Багатьом дітям доводилось покладатися на неофіційні мережі для одержання їжі, даху над головою та задоволення інших потреб, і вони залишалися вразливими до жорстокого поводження, торгівлі людьми та інших форм експлуатації.

Особі без громадянства

Відповідно до закону, особа може набути громадянства за народженням, територіальним походженням, внаслідок натуралізації, відновлення громадянства та всиновлення.

За даними Державної міграційної служби, наприкінці року в країні мешкали 69890 іноземців та осіб без громадянства. Протягом перших дев'яти місяців року влада натуралізувала 9308 осіб без громадянства, 61 з них – за спрощеною процедурою.

Закон вимагає встановлення особи через судову процедуру, яка вимагала більше часу й коштів, ніж були доступні деяким заявникам. УВКБ ООН повідомляло, що особливого ризику відсутності громадянства зазнавали роми, оскільки в багатьох із них не було свідоцтв про народження чи будь-яких інших видів документів, які б підтверджували їхню особу.

Розділ 3. Свобода брати участь у політичному процесі

Конституція і закон передбачають можливість для громадян обирати свою владу шляхом вільних і справедливих періодичних виборів, що ґрунтується на загальному й рівному виборчому праві, і громадяни реалізували цю

УКРАЇНА

можливість. Потягом року місцеві вибори відбулися 25 жовтня.

Вибори та політична участь

Останні вибори: У травні 2014 року громадяни обрали Петра Порошенка президентом у ході виборів, які міжнародні й українські спостерігачі визнали вільними і справедливими. У жовтні 2014 року у країні відбулися дострокові вибори до законодавчого органу, які спостерігачі також визнали вільними й справедливими.

Загалом спостерігачі оцінили перший тур місцевих виборів, що відбувся 25 жовтня у підконтрольних урядові частинах країни, вільним і справедливим, хоча в Маріуполі та Красноармійську голосування було перенесене на 29 листопада через суперечки стосовно заявлених порушень. Влада провела другий тур виборів 15 листопада. За думку спостережної місії ОБСЄ, вибори були добре організовані й демократичні, хоча й зазнали впливу економічних інтересів. За даними ОПОРИ, правозахисної НУО, що здійснює моніторинг виборів у країні, деякі партії розпочали кампанію передчасно, завдяки чому деякі кандидати і партії отримали несправедливі переваги. ОПОРА зареєструвала численні технічні помилки з боку кандидатів та місцевих виборчих комісій, що викликали затримки з реєстрацією. Спостерігачі з ОПОРИ та Комітету виборців України неодноразово фіксували конфлікти між кандидатами та місцевими виборчими комісіями навколо реєстрації. У більшості випадків суд приймав рішення на користь кандидатів, і місцеві виборчі комісії їх реєстрували. У кількох випадках Центральна виборча комісія розпускала місцеві виборчі комісії, що відмовлялися виконувати такі присуди.

Влада відклала вибори в Маріуполі та Красноармійську через побоювання, що бюлетені були надруковані неправильно. Верховна Рада визначила 29 листопада альтернативною датою проведення виборів. На думку ОПОРИ, вибори пройшли вільно і справедливо лише з незначними порушеннями виборчого законодавства.

Станом на кінець року подовжувалося оскарження результатів виборів мера Кривого Рогу після того, як кандидат від Опозиційного блоку Юрій Вілкул переміг кількома сотнями голосів у другому турі запеклих виборчих перегонів. Кандидат від Самопомочі Юрій Милобог заявив, що виборча кампанія Вілкула була обманна, і звернувся до Центральної виборчої комісії, яка прийняла рішення на користь Вілкула. Верховна Рада прийняла закон про проведення додаткових виборів в окремому виборчому окрузі в березні 2016 року.

УКРАЇНА

ВПО не мали змоги голосувати в місцевих виборах.

Політичні партії та політична участь: 24 липня Міністерство юстиції відсторонило від участі в жовтневих місцевих виборах три комуністичні партії: Комуністичну партію України, Комуністичну партію робітників і селян України та Комуністичну партію України (оновлену). 16 грудня влада заборонила Комуністичну партію України за те, що вона продовжувала використовувати символи Радянського Союзу та комунізму на порушення закону.

Декілька партій, а особливо Опозиційний блок, стикалися з труднощами реєстрації в Харківській області, начебто через неповний пакет документів та занадто пізню реєстрацію, хоча деякі спостерігачі вбачали у відмові політичні мотиви. Ця затримка завадила Опозиційному блоку провести ефективну виборчу кампанію. 3 серпня близько 50 осіб вчинили напад на офіс Опозиційного блоку в Харкові, закидавши його камінням, розбивши вікна та пошкодивши автобус.

Розділ 4. Корупція і відсутність прозорості в органах державної влади

Законодавство передбачає кримінальну відповідальність за корупцію, проте влада не виконувала закон ефективно, і деякі посадовці безкарно вдавалися до корупції. Попри те, що кількість повідомлень про корупцію в органах влади була невеликою, корупція залишалася всеохоплюючою на всіх рівнях виконавчої, законодавчої та судової гілок влади і в суспільстві. Протягом року країна досягла певного прогресу, створивши антикорупційні органи, санкціоновані ще в законодавстві 2014 року, і призначивши спеціального антикорупційного прокурора, але цим щойно створеним органам ще тільки належало набути своєї повної дієвості до кінця року, а тим часом вони викликали вогонь масової суспільної критики.

Корупція: Хоч уряд і робив кілька гучних заяв про спроби боротьби з корупцією, вона залишалася серйозною проблемою як для громадян, так і для бізнесу. Попри те, що органи влади передали в суд велику кількість справ про корупцію, вони стосувалися майже виключно незначних порушень. Хоч і надходили повідомлення про справи, порушені проти високопосадовців, влада жодної з таких справ не доводила до суду і не висувала офіційних обвинувачень. Так, 29 січня Державна служба фінансового контролю заблокувала 1,5 мільярди доларів США (36 мільярдів гривень) на рахунках, пов'язаних з посадовими особами режиму колишнього президента Януковича; однак судове переслідування цих посадовців постійно відкладалося. Влада отримала значну критику на свою адресу за відсутність прогресу в доведенні

УКРАЇНА

цих справ до суду або, в деяких випадках, за надання можливості підозрюваним порушникам виїхати до Росії.

Члени Верховної Ради мають імунітет до судового переслідування. Судді не можуть бути піддані арешту або затриманню, доки суд не визнає їх винними, якщо тільки Верховна Рада не скасує їхній імунітет.

25 січня набув чинності антикорупційний закон 2014 року, який передбачає формування двох нових урядових органів – Національного агентства з запобігання корупції та Національного антикорупційного бюро. Національне агентство з запобігання корупції (Національне агентство) відповідає за здійснення розробки національної антикорупційної політики, моніторинг виконання антикорупційного законодавства на національному рівні та перевірку майнових декларацій високопосадовців. Однак бюджет 2016 року містив положення, якими вимога до державних чиновників декларувати свої активи відкладалася на початок 2017 року.

Станом на кінець року тривав відбір до Національного агентства з запобігання корупції. Національне антикорупційне бюро визначається законом як головний орган для розслідування звинувачень у корупції, яку вчиняють високопосадовці усіх рівнів, включно з президентом, членами Кабінету Міністрів, депутатами Верховної Ради та губернаторами на місцях. Численні спостерігачі критикували уряд за тривалий процес формування бюро. 1 грудня влада призначила Назара Колодницького головним антикорупційним прокурором, і спостерігачі назвали це кроком уперед до формування здатності бюро переслідувати корупцію на високих рівнях.

9 грудня президент підписав Закон «Про національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», який регулює процедури конфіскації та повернення активів. Мета закону – створити єдине джерело для виявлення, розслідування та управління активами, отриманими внаслідок корупції та інших злочинів. Влада доручила агентству розшукувати незаконно одержані активи і управляти ними після їх конфіскації. Законом передбачено, що діяльність агентства буде підтримуватися за рахунок надходжень від управління активами. Громадська рада та комісія з зовнішнього контролю здійснюватимуть нагляд за агентством подібно до того, як це відбувається з Національним антикорупційним бюро України. Закон зобов'язує ці два органи оприлюднювати щорічні звіти про роботу агентства.

26 квітня набув чинності закон, згідно якого компанії повинні мати внутрішні програми дотримання нормативних і законодавчих актів. Закон стосується

УКРАЇНА

майже всіх компаній, що беруть участь у відкритих торгах, і державних підприємств, які перевищують встановлений розмір. Закон вимагає, щоб компанії призначали спеціаліста з нагляду за дотриманням нормативних і законодавчих актів, який звітує перед акціонерами, а також несе відповідальність за виконання програм дотримання нормативних і законодавчих актів у компанії. Крім того, закон спонукає компанії визначити сфери відповідальності акціонерів та працівників стосовно дотримання антикорупційного законодавства, встановлювати процедури повідомлення про неналежну поведінку та захисту інформаторів; розробити програми інформування працівників про антикорупційні заходи, запровадити механізми визнання працівників відповідальними за порушення та включити положення про дотримання нормативних і законодавчих актів у договори з третіми сторонами.

Виконання закону 2014 року про люстрацію призвело до звільнення протягом року великої кількості державних посадовців у деяких органах; зокрема, 42 відсотки працівників центрального управління Державної фіскальної служби (ДФС) і 15 відсотків регіональних працівників ДФС у жовтні.

Розкриття фінансової інформації: Закон зобов'язує державних службовців декларувати доходи і витрати і передбачає спеціальний процес перевірки, дає можливість широкому загалові мати доступ до декларацій і встановлює стягнення за неподання або подання неправдивих декларацій. Раніше державні службовці повинні були подавати декларації про доходи, але не було механізму перевірки або покарання за подання неправдивих декларацій.

Згідно закону, Національне агентство з питань запобігання корупції відповідає за аналіз фінансових декларацій і моніторинг доходів та витрат високопосадовців, проте процес перевірки декларацій ще не розпочався і почнеться після того, як Національне агентство з питань запобігання корупції приступить до роботи.

Країна зробила декілька кроків до уможливлення перевірки майнових декларацій громадськістю. Зокрема, протягом року влада відкрила для загального доступу Реєстр нерухомого майна, Земельний кадастр та Реєстр власників транспортних засобів, що дозволяє громадськості перевіряти майнові декларації державних службовців.

Доступ громадськості до інформації: Конституція і законодавство вимагають від влади надавати інформацію на запит, окрім випадків, коли

УКРАЇНА

вона стосується державної безпеки. За законом, офіційні особи повинні надавати відповідь на звичайні запити протягом п'яти днів або протягом 20 днів щодо запитів на великі обсяги даних. Особи, які звертаються з запитами, можуть оскаржити відмову в самих установах або, врешті решт, у судовій системі. Інструкції з подання запитів на інформацію зараз стали поширеною і помітною складовою урядових веб-сайтів. Виконання та навчання офіційних осіб щодо вимог положень про доступ громадськості до інформації залишалися на неналежному рівні.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Різноманітні вітчизняні та міжнародні правозахисні групи загалом діяли без обмежень з боку влади, провадили розслідування та оприлюднювали виявлені ними факти щодо справ про права людини. Представники влади співпрацювали і реагували на їхню позицію. Влада запрошувала правозахисні групи до участі в моніторингу, підготовці проектів законодавчих документів та прийнятті адміністративних правил. Влада співробітничала з міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ, РЄ та ММПЛУ, а також під час розслідування збиття рейсу МН17.

Міжнародні й вітчизняні правозахисні групи співпрацювали з владою у розробленні Національної стратегії у сфері прав людини, яка набула чинності після обнародування її президентом 25 серпня. У складанні плану брали участь понад 250 організацій, включаючи Програму розвитку ООН, Бюро Верховного комісара ООН з прав людини, Українську Гельсінську спілку з прав людини. Деякі правозахисні групи висловлювали занепокоєння недостатньою прозорістю, тим, що текст документу був невідомий і не було інформації про наступні кроки.

Організація об'єднаних націй або інші міжнародні органи: 8 вересня країна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів, учинених на її території починаючи з лютого 2014 року.

Органи влади у правозахисній сфері: Конституція передбачає посаду омбудсмена з прав людини, офіційна назва якої – Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Секретаріат омбудсмена часто співпрацював з НУО через громадські консультативні ради у різних проектах з моніторингу застосування прав людини у в'язницях та інших державних установах (дивитись розділи 1.в. та 1.г.).

Протягом року Уповноваженим Верховної Ради в прав людини працювала

УКРАЇНА

Валерія Лутковська, і спостерігачі оцінювали її секретаріат як дієвого захисника прав людини. Секретаріат омбудсмена виступав у ролі партнера провідних вітчизняних правозахисних груп та захисника ВПО, ромів, людей з обмеженими можливостями, ЛГБТІ та ув'язнених. Її секретаріат долучався до переведення ув'язнених на контрольованих сепаратистами територіях за допомогою МКЧХ.

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Незважаючи на те, що конституція і закон забороняють дискримінацію за расовою, статевою ознаками, політичними переконаннями, національним походженням чи громадянством, соціальним походженням, ознаками інвалідності, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, віку, мови, позитивного ВІЛ-статусу чи інших інфекційних хвороб, влада не мала ефективних правових інструментів для забезпечення дотримання цих заборон, і дискримінація з боку суспільства та влади тривала. Закон охоплює питання дискримінації, проте експерти висловлювали занепокоєння тим, що визначення дискримінації занадто вузьке і що закон не містить реальних механізмів правозастосування.

Жінки

Зґвалтування та домашнє насильство: Закон забороняє зґвалтування, але недостатньо чітко сформульований у частині, яка стосується подружнього зґвалтування. Суди можуть застосовувати закон проти «примусу матеріально залежної особи до статевих стосунків» як підставу для притягнення до кримінальної відповідальності за подружнє зґвалтування. За законом, влада може затримувати особу на строк до п'яти днів за правопорушення, пов'язані з побутовим та подружнім насильством.

Сексуальне насильство та зґвалтування залишалися серйозними проблемами. За даними Генеральної прокуратури, станом на кінець вересня було зареєстровано 526 повідомлень про випадки зґвалтування або замаху на зґвалтування, з яких 113 влада довела до суду.

Серйозною проблемою залишалося домашнє насильство проти жінок. Насильство всередині подружжя було поширеним явищем. З твердженням захисних груп, відсоток жінок, які ставали жертвами фізичного насильства або психологічного тиску вдома, залишався високим. Правозахисні групи відзначали обмежену здатність агенцій виявляти та звітувати про випадки домашнього насильства, а служби профілактики залишалися недостатньо фінансованими й недостатньо розвиненими. Крім того, правозахисні групи заявляли, що органи правопорядку не вважали побутове насильство

УКРАЇНА

серйозним злочином, а радше приватною справою, яку подружжя має вирішувати між собою.

За даними базованого в Києві міжнародного центру з прав жінок Ла Страда, російська агресія на Донбасі призвела до драматичного сплеску насильства проти жінок у всій країні. Правозахисні групи приписували зростання насильства пост-травматичному стресові, на який страждали ВПО, що тікали від конфлікту, та солдати, які поверталися з зони воєнних дій. ВПО повідомляли про випадки згвалтування та сексуального насильства; багато стверджували, що тікали, тому що боялися сексуального насильства. Для жінок-ВПО не було жодних спеціальних соціальних служб. За інформацією Міністерства соціальної політики, протягом шестимісячного періоду міліція видала майже 41000 попереджень за побутове насильство і, як повідомляло Міністерство, приблизно 68000 осіб перебували під наглядом міліції у зв'язку з побутовим насильством. Серед видів покарань були штрафи, адміністративний арешт та громадські роботи.

Ла Страда забезпечувала роботу національної гарячої лінії для жертв насилля й сексуального домагання. Станом на кінець вересня на гарячу лінію зателефонували 683 особи з проханням про допомогу у зв'язку з побутовим або сексуальним насильством, що становило 42 відсотки від усіх дзвінків. За даними Ла Страда, 48 відсотків дзвінків стосувалися психологічного насильства. Ця НУО зазначила, що завдяки широким кампаніям інформування населення кількість прохань про допомогу, які вона отримувала щороку, зростала.

Закон вимагає, щоб влада забезпечила роботу притулку в кожному великому місті, проте цього не сталося, частково через відсутність муніципального фінансування. Протягом року офіційні особи повідомляли про діяльність 18 центрів соціальної та психологічної допомоги та дев'яти центрів психологічної та правової допомоги для жінок, які постраждали від побутового насильства. Висловлювалось занепокоєння щодо того, що запроваджені урядом заходи жорсткої економії, що вживалися протягом року, можуть призвести до скасування деяких послуг, які надавали ці центри.

За даними Міністерства соціальної політики, станом на 1 липня державні центри надали послуги у формі соціально-психологічної допомоги, пов'язані з побутовим насильством, 285 сім'ям з дітьми та 3868 особам. Центри соціальних послуг спостерігали за 4000 родин у питаннях, пов'язаних з побутовим насильством і жорстоким поведінням з дітьми. НУО забезпечували роботу додаткових центрів для жертв побутового насильства у кількох областях, проте правозахисні групи, що займалися захистом прав

УКРАЇНА

жінок, зазначали, що багато неурядових притулків було закрито через відсутність фінансування.

За інформацією жіночих правозахисних груп, притулки, фінансовані з муніципальних та приватних джерел, не завжди були доступні. Часто притулки були заповнені, а ресурси обмежені. Деякі притулки протягом року не діяли, а адміністративні обмеження не дозволяли жінкам і сім'ям отримати доступ до послуг. Наприклад, деякі притулки приймали дітей лише певного віку, в той час як до інших не брали жінок без місцевої реєстрації. Державні центри пропонували потерпілим від побутового насильства тільки обмежену юридичну, психологічну та економічну допомогу. В середньому кожен центр міг розмістити приблизно 30 жінок і дітей, чого часто було недостатньо.

Сексуальне домагання: Закон відносить сексуальне домагання до тієї ж категорії, що й дискримінацію, але жіночі правозахисні групи стверджували, що ефективного механізму захисту від сексуального домагання немає. Вони повідомляли про продовження та значне поширення сексуальних домагань на робочому місці, у тому числі примусу до статевих стосунків. Жінки рідко зверталися за правовим захистом, оскільки суди відмовлялися розглядати їхні справи й рідко засуджували порушників. Жіночі групи також відзначали усталену культуру сексизму та домагань.

Хоча закон забороняє примус до статевих стосунків «матеріально залежної особи», експерти-правники стверджували, що існуючі форми захисту від домагань були недостатніми.

Репродуктивні права: Влада визнавала право пар і окремих осіб вирішувати, скільки мати дітей, у який час і з яким інтервалом, піклуватися про своє репродуктивне здоров'я, а також мати інформацію та засоби для цього - вільно від дискримінації, примусу та насильства.

Дискримінація: За законом, жінки користуються такими ж правами, як і чоловіки, включаючи права, передбачені законами про сім'ю, працю, власність, національність та спадщину, і мають право на рівну оплату за однакову працю. Жінки отримували нижчу заробітну платню, ніж чоловіки (дивитись розділ 7.г.).

Діти

До Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини входить представник з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності. Станом на 30 вересня Секретаріат отримав 715 скарг, пов'язаних з правами дитини.

УКРАЇНА

Реєстрація народження: Громадянство визначається місцем народження або батьківством. Дитина, народжена на території країни в сім'ї осіб без громадянства, які постійно проживають у цій країні, є її громадянином. Закон вимагає, щоб батьки зареєстрували дитину протягом місяця після народження.

Реєстрація дітей, народжених у Криму або на територіях, підконтрольних сепаратистам, залишалася складною. Для реєстрації народження влада вимагала документів з лікарні. Російські або сепаратистські «влади» зазвичай утримують такі документи, якщо батьки зареєстрували дитину на підконтрольній їм території, що ускладнює отримання дитиною українського свідоцтва про народження. Крім того, влада не визнає документів, виданих установами окупованого Росією Криму або сепаратистів, і іноді відмовляється видавати свідоцтво про народження дітям, народженим на тих територіях.

Жорстоке поводження з дітьми: Станом на 30 вересня Міністерство внутрішніх справ повідомляло про злочини, в яких жертвами були 4482 дітей. Правозахисні групи відзначали неспроможність влади виявляти випадки насильства проти дітей і направляти жертв у місця надання допомоги. Профілактичні заходи залишалися недостатньо фінансованими і недостатньо розвинутими. Траплялися випадки примусової праці з залученням дітей (дивитись розділ 7.в.).

Органи влади не вживали ефективних заходів на національному рівні для захисту дітей від жорстокого поводження й насильства та для запобігання таким проблемам. Уповноважений Верховної Ради з прав людини відзначала недосконалість механізмів захисту дітей, які пережили жорстоке поводження або були свідками насильства, зокрема насильства, скоєного їхніми батьками. Згідно закону, батьки є законними представниками дітей, навіть якщо вони вчиняють насильство проти дітей. Не існує процедури призначення тимчасового законного представника дитини на час розслідування справи про насильство з боку батьків.

Серйозним наслідком насильства на Донбасі є його вплив на дітей. У жовтні Всесвітня організація охорони здоров'я повідомила, що від початку воєнних дій у березні 2014 року загинуло щонайменше 70 дітей і було поранено 194. За даними ЮНІСЕФ, конфлікт вплинув на 1,7 мільйонів дітей. Діти, що проживали на контрольованих сепаратистами територіях, не отримували харчової та житлової допомоги. Правозахисні групи повідомляли, що діти, які пережили війну чи рятувалися втечею з сепаратистських територій, страждають від психологічної травми.

УКРАЇНА

Ранні та примусові шлюби: Мінімальний вік вступу в шлюб становить 18 років. Суд може дозволити вступити в шлюб дитині, яка досягла 16-річного віку, якщо вважатиме, що цей шлюб в інтересах цієї дитини. Як зазначено в звіті, фінансованому ЮНІСЕФ, у 2013 році близько 11 відсотків жінок повідомили, що вступили до шлюбу чи союзу до настання 18-річного віку (10 відсотків міського і 14,5 відсотків сільського населення). Ромські правозахисні групи повідомляли, що ранні шлюби дівчат віком до 18 років є поширеним явищем у ромських громадах.

Сексуальна експлуатація дітей: Мінімальний термін ув'язнення за згвалтування дитини становить 10 років. Розбещення дітей віком до 16 років карається позбавленням волі на термін до п'яти років. Такий же самий злочин, скоєний проти дитини віком до 14 років, карається позбавленням волі на термін від п'яти до восьми років. Вік, з якого особа правомочна давати згоду на статеві зносини, становить 16 років.

Протягом року Міністерство внутрішніх справ зареєструвало 253 сексуальні злочини проти дітей. Однак кількість зафіксованих випадків сексуальної експлуатації дітей залишалася значно заниженою. Сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях залишалася серйозною проблемою.

За повідомленнями вітчизняних і зарубіжних правоохоронних органів, значна частина розміщеної в інтернеті дитячої порнографії подовжувала надходити з країни. Міжнародна організація з міграції повідомила, що для дітей з соціально неблагополучних сімей та тих, що перебувають під опікою державних установ, високим залишається ризик стати жертвами торгівлі людьми та сексуальної експлуатації у комерційних цілях і виробництва порнографії. Суди можуть обмежити доступ до веб-сайтів, що розповсюджують дитячу порнографію, і засуджувати тих, хто керує такими веб-сайтами, до фінансових санкцій і позбавлення волі.

Діти-солдати: Надходили повідомлення про дітей-солдатів у конфлікті на сході України (дивитись розділ 1.е.).

Переміщені діти: За даними Міністерства соціальної політики, органами влади було зареєстровано понад 190000 дітей-ВПО. На думку правозахисних груп, цей показник є заниженим, оскільки діти, які втікають без батьків, не можуть зареєструвати як ВПО, якщо тільки хтось із інших родичів не звернеться офіційно за встановленням опіки, що може бути досить тривалим процесом. Більшість дітей-ВПО були з Донецької та Луганської областей.

Діти, що перебувають під державною опікою: Система догляду за дітьми продовжувала спиратися на заклади довгострокового перебування

УКРАЇНА

інтернатного типу для дітей у соціально небезпечному становищі або дітей, позбавлених батьківського піклування. Кількість таких інтернатних закладів продовжувала зменшуватись. Протягом року близько 7500 сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, жили та навчалися в різних типах шкіл-інтернатів.

Протягом останніх років держава реалізувала політику, спрямовану на вирішення проблеми відмови від дітей та на їхню реінтеграцію в біологічні родини. В результаті цього кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, зменшилася. Правозахисні групи й засоби масової інформації повідомляли, що погіршення економічної ситуації та бездіяльність держави створили небезпечні, нелюдські, а іноді й загрозливі для життя умови в деяких закладах.

У 2014 році влада евакуювала дитячі заклади з контрольованих сепаратистами територій, за винятком трьох шкіл-інтернатів для дітей з важкою інвалідністю в Ровеньках і Краснодоні Луганської області та Шахтарську Донецької області. За даними Міністерства соціальної політики, на територіях, контрольованих сепаратистами, залишалися 20 будинків спільного проживання з 187 усиновленими дітьми. За повідомленням ЮНІСЕФ, ці заклади поклалися на пожертви й допомогу волонтерів і не одержували необхідних припасів. Станом на червень персонал такого закладу в Краснодоні місяцями не отримував платні.

Спостерігачі зазначали, що судовій системі бракує фахівців для ефективної роботи з неповнолітніми, а судовий процес щодо неповнолітніх більше спрямований на покарання, ніж на реабілітацію. Часто бракувало допоміжних соціальних служб, і діти, що перебували під вартою або на обліку, стикалися з бюрократичними та соціальними перешкодами на шляху до реінтеграції. Влада розглядала ув'язнення радше як засіб нагляду та покарання, ніж як виправлення та виховання.

Міжнародні викрадення дітей: Країна є учасницею Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Інформацію можна знайти у звіті Державного Департаменту про дотримання за посиланням travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html , а дані стосовно країни – тут: travel.state.gov/content/childabduction/en/ukraine.html.

Антисемітизм

За даними перепису населення та оцінками міжнародних єврейських груп, у країні проживало орієнтовно 103600 євреїв, тобто приблизно 0,2 відсотка

УКРАЇНА

населення. Асоціація єврейських організацій і громад (Ваад) оцінювала кількість осіб з єврейською етнічною приналежністю в країні приблизно у 300000 осіб, хоча цей показник може бути і вищим. З даними Ваад, до російської агресії на сході України та спроби анексування Криму Росією на Донбасі мешкало приблизно 30000 євреїв, а в Криму – близько 10000.

Лідери єврейської громади повідомляли, що кількість проявів соціального антисемітизму була низькою, і влада вживала кроків до вирішення проблем з антисемітизмом, коли вони виникали. Рідкими були прояви інституційного антисемітизму, і, на думку Ваад, напади мали поодинокий характер, і відповідальними були радше окремі особи, ніж організовані групи. Ваад заявляла, що рівень негативного ставлення до євреїв та іудаїзму залишався низьким, хоча деякі особи продовжували притримуватись антисемітських переконань. На думку Ваад, деякі з нападів були провокаціями, покликаними дискредитувати владу. У вересні єврейське паломництво до місця поховання Рабина Нахмана в Умані пройшло без значних інцидентів.

27 березня нападники жорстоко побили лікаря в Києві під час, як він це охарактеризував, нападу з антисемітським підтекстом. Олександр Духовський, дитячий нейрохірург, розповів ЗМІ, що, на його думку, напад замовили його конкуренти, але за характером він був антисемітським, оскільки нападники вигукували: «Жидівська морда, забирайся з міста і країни». Станом на кінець року розслідування інциденту тривало.

Згідно Ваад, протягом перших дев'яти місяців року сталося 16 інцидентів антисемітського вандалізму, що трохи більше, ніж за такий самий період у 2014 році. Графіті у вигляді свастики продовжували з'являтися в Києві та інших містах. Наприклад, у лютому вандали у Кременчуку намалювали аерозольною фарбою свастики на могилі Сари, дочки брацлавського Рабина Нахмана, і спробували підпалити її. За повідомленням міліції, в період з 28 липня по 1 серпня вандали розтрощили 19 могильних каменів на єврейському кладовищі в Ужгороді. 28 серпня вандали запалили шини в меморіалі Голокосту в Мелітополі. Було також осквернено інші меморіали, пам'ятники та музеї Голокосту в Одесі, Нікополі та Новомосковську.

Протягом року вандали псували монумент у Бабиному Фру в Києві шість разів, що значно більше, ніж у 2014 році. У чотирьох випадках вандали малювали аерозольною фарбою свастики на монументі і в одному випадку, в серпні, облили його смердючою рідною. 13 вересня вандали підпалити шини біля монументу. Влада відреагувала посиленням заходів безпеки та розміщенням постів охорони на місці.

УКРАЇНА

Посадовці високого рівня та політики різних політичних партій продовжували докладати зусиль у боротьбі з антисемітизмом, виступаючи проти екстремізму та соціальної нетерпимості і критикуючи прояви антисемітизму.

Протягом року проросійські сепаратистські лідери на сході України висловлювали антисемітські зауваження. 2 лютого так званий лідер сепаратистів у Донецькій області Олександр Захарченко заявив, що українським урядом керують «жалюгідні євреї». 22 червня Ігор Плотницький, так званий лідер сепаратистів у Луганській області, заявив, що євреї відповідають за Євромайдан і керують українським урядом. Також сепаратисти захопили єврейську школу в Луганську.

Торгівля людьми

Дивіться *Доповідь Державного Департаменту щодо торгівлі людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Особи з обмеженими можливостями

Закон забороняє дискримінацію осіб з фізичними, сенсорними, інтелектуальними та психічними розладами у сфері зайнятості, освіти, пересування повітряним та іншими видами транспорту, доступу до медичних послуг та надання інших державних послуг. Влада не забезпечувала ефективного виконання цих положень.

Згідно закону, влада повинна забезпечити людям з обмеженими можливостями доступ до громадських місць та участь у громадській, освітній та спортивній діяльності. Закон також вимагає, щоб роботодавці враховували індивідуальні потреби працівників з обмеженими можливостями. Загалом влада не забезпечувала виконання цих законів. За даними Міністерства соціальної політики, працевлаштування мали близько 25 відсотків осіб з обмеженими можливостями.

Правозахисні групи стверджували, що, попри вимоги закону, більшість громадських споруд залишалися недоступними для осіб з обмеженими можливостями, що звужувало здатність таких осіб брати участь у житті суспільства. Доступ до працевлаштування, освіти, охорони здоров'я, транспортних засобів і фінансових послуг залишався ускладненим (дивитись розділ 7.г.).

Проблематичним залишалось змішане навчання. Влада часто не інтегрувала студентів з обмеженими можливостями в загальну учнівську спільноту. Лише середні школи пропонували класи для учнів з обмеженими можливостями.

УКРАЇНА

Державним центрам зайнятості бракувало ресурсів для належного працевлаштування студентів з обмеженими можливостями.

НУО відзначали, що влада нездатна забезпечити амбулаторний медичний догляд для осіб з обмеженими можливостями, перекладаючи таким чином головний тягар на їхні родини та змушуючи їх віддавати дітей, а інколи й дорослих, з обмеженими можливостями до державних закладів.

Політика уряду віддавала перевагу влаштуванню дітей з обмеженими можливостями до спеціальних закладів, а не до їхніх родин. Держава опікувалась більш ніж 70000 дітей з обмеженими можливостями з близько 150000 дітей у країні, але не мала юридичних механізмів та коштів для їхньої деінституціоналізації. Для програм з забезпечення основних потреб дітей з обмеженими можливостями і програм амбулаторної та стаціонарної терапії не вистачало фінансування й персоналу. Недостатня кількість освітніх і навчальних програм для дітей з обмеженими можливостями залишила багатьох дітей в ізоляції і звузила їхні професійні можливості в дорослому житті. Особи з обмеженими можливостями на контрольованих сепаратистами територіях потерпають від відсутності належного догляду.

Пацієнти у психіатричних закладах продовжували наражатися на ризик жорстокого поводження, в багатьох психіатричних лікарнях продовжували застосовувати застарілі методи лікування й препарати. За даними Асоціації психіатрів України, внаслідок недостатнього фінансування, відсутності доступу пацієнтів до юридичної допомоги та незадовільного забезпечення правового захисту, пацієнти з обмеженими можливостями були позбавлені права на належний медичний догляд.

В урядовому звіті, оприлюдненому в 2013 році, стверджувалося, що державні спостерігачі виявляли випадки примусової ізоляції та застосування засобів фізичного обмеження осіб з психіатричними розладами у психіатричних та психоневрологічних закладах Міністерства соціальної політики. Медичний персонал поміщав пацієнтів до ізольованих і необладнаних приміщень або навіть до металевих кліток, де їх утримували протягом тривалого часу без належного доступу до санітарії.

За законом, роботодавці повинні виділяти 4 відсотки робочих місць для осіб з обмеженими можливостями. НУО відзначали, що багато працівників, влаштованих на такі посади на виконання цієї вимоги, отримували номінальну заробітну платню, але фактично не працювали в компаніях.

Національні/расові/етнічні меншини

УКРАЇНА

Актуальною залишалася проблема жорстокого ставлення до меншин та переслідування іноземців неслов'янської зовнішності. НУО, які ведуть боротьбу проти расизму та злочинів на ґрунті ненависті, спостерігали невелике зменшення кількості проявів ксенофобії протягом року.

Законом передбачена кримінальна відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалення ненависті або дискримінації за ознакою національності, раси або релігії, включаючи образу національної честі чи гідності громадян у зв'язку з їхніми релігійними та політичними переконаннями, расою чи кольором шкіри. За вчинення злочинів на ґрунті ненависті законом передбачено збільшені покарання: за умисне вбивство на ґрунті расової, етнічної чи релігійної ненависті передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 10 до 15 років. Інші злочини на ґрунті ненависті можуть каратися штрафом у розмірі від 3400 до 8500 гривень (від 142 до 354 доларів США) або ув'язненням на термін до п'яти років.

Правозахисні організації стверджували, що вимога довести справжній намір, включно з доведенням завідомо обдуманого наміру, з метою домогтися засудження ускладнювала застосування закону. Станом на кінець вересня влада зареєструвала 540 випадків правопорушень проти іноземних громадян, 155 з яких було розкрито. Влада не винесла обвинувального присуду в жодному з кримінальних проваджень відповідно до закону про расові, національні чи релігійні правопорушення. Органи міліції та прокуратури продовжували переслідувати в судовому порядку злочини, вчинені з расових мотивів, відповідно до законів проти хуліганства або подібних порушень.

За даними Генеральної прокуратури, протягом перших дев'яти місяців року влада зареєструвала 49 кримінальних справ, пов'язаних з расовою, національною чи релігійною ненавистю. З них лише одна справа була направлена до суду. Згідно моніторингового звіту Демократичних Ініціатив, який був підготований Міжнародною організацією з міграції, станом на 31 жовтня було 10 задокументованих випадків насильства проти расових або етнічних меншин, у яких жертвами стали 17 осіб. Жертвами нападів були вихідці з Афганістану, Демократичної Республіки Конго, Гани, Йорданії, Нігерії та Сирії, а також громадяни України таджицького, єврейського та мусульманського походження. Більшість інцидентів трапилися в Дніпропетровську, Києві, Харкові й Одесі. Мали місце 18 випадків вандалізму, включаючи підпали, спрямовані проти майна єврейських та ромських громад у Дніпропетровській, Черкаській і Закарпатській областях, а також у Києві, Львові, Одесі й Миколаєві.

11 червня група чисельність близько 30 молодиків у балаклавах, озброєних

УКРАЇНА

ножами та палицями, вчинила напад на іноземних студентів у Харкові, серед яких четверо було з Йорданії. Нападники поранили дев'ятьох студентів, шестеро потрапили до лікарні. За словами свідків, нападники обрали своєю мішенню цих жертв, тому що вони «виглядали, як іноземці». Працівники правоохоронних органів були присутні, але не намагалися зупинити нападників. Згодом вони затримали п'ятьох осіб за звинуваченням у хуліганстві, замаху на вбивство та збройному нападі.

Роми продовжували зазнавати дискримінації з боку влади та суспільства, хоча влада почала частіше реагувати на проблеми ромської громади. За оцінками ромських правозахисних груп, орієнтовна чисельність ромського населення становила від 200000 до 400000 осіб. За даними офіційного перепису населення, їхня кількість становить 47600 осіб. Така розбіжність в оцінках чисельності населення частково пояснюється відсутністю офіційної документації в багатьох ромів. За даними експертів, існувало понад 100 ромських НУО, але більшість з них не мали змоги виступати в ролі дієвих захисників чи надавачів послуг для ромської громади. Ромські поселення зосереджені переважно на Закарпатті, в Полтаві, Черкасах, на Волині, в Дніпропетровську й Одесі. Роми стикалися зі значними перешкодами у доступі до освіти, медичних та соціальних послуг і працевлаштування – частково через дискримінаційне ставлення до них.

У 2013 році уряд прийняв семирічний план дій, спрямований на запровадження стратегії захисту й інтеграції ромів у суспільство. Хоча спостерігачі розцінювали цей план як позитивний крок, Європейський центр з прав ромів (ERRC) повідомляв, що він не привів до значних поліпшень для ромів. ERRC здійснював моніторинг у співробітництві з Міжнародним фондом «Відродження».

За інформацією Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, 24 відсотки ромів ніколи не ходили до школи і всього 1 відсоток ромського населення має вищу освіту. Приблизно 31 відсоток ромських дітей не відвідували школу. За даними ERRC, понад 60 відсотків ромів були безробітними, і це створювало зачароване коло, що призводило до соціальної ізоляції та маргіналізації. За інформацією омбудсмена, головною проблемою для ромської меншості було забезпечення зайнятості. Біля 49 відсотків ромів назвали її своїм найважчим завданням.

За словами ромської жіночої організації Чіріклі, місцеві органи влади створили низку перешкод, аби запобігти видачі паспортів ромам. Влада перешкоджала доступу до освіти не тільки через брак документів, а й завдяки сегрегації ромських дітей у спеціальні школи або класи гіршої якості.

УКРАЇНА

Протягом року багато ромів покинули поселення на територіях, контрольованих сепаратистами, й роз'їхалися по інших місцях у країні. За даними Чіріклі, близько 10000 ромів покинули контрольовані сепаратистами території і увійшли до ряду найуразливіших членів спільноти ВПО країни. Через відсутність документів у багатьох ромів отримання допомоги ВПО, медичного обслуговування й освіти було особливо складним.

Протягом року надійшло декілька повідомлень про те, що міліція свавільно затримувала осіб ромської національності, іноді б'ючи їх і проявляючи до них жорстоке ставлення (дивитись розділ 1.в.).

Акти насильства, дискримінації та інші порушення на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

Протягом року країна внесла поправки до свого Кодексу законів про працю, якими заборонила дискримінацію на робочому місці на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Проте жодним законом не забороняється дискримінація на цьому підґрунті в інших сферах. Групи ЛГБТІ спільно з міжнародними й вітчизняними правозахисними організаціями критикували відсутність відповідних формулювань у Національній стратегії у сфері прав людини.

За інформацією ЛГБТІ- групи «Наш мір» («Наш світ»), у становищі ЛГБТІ-спільноти країни сталися як позитивні, так і негативні зміни. Група повідомляла про покращення суспільного ставлення до гомосексуальності й зменшення кількості гомофобних висловлювань з боку церков та провідних політичних фігур, а деякі члени Верховної Ради віддали свої голоси на підтримку прав ЛГБТІ. Разом з тим група повідомляла, що рівень гомофобної агресії з боку правонаціоналістичних груп зріс, і урядові відомства послідовно уникали будь-якого обговорення проблем, з якими стикається ЛГБТІ-спільнота.

6 червня кількадесят чоловік, включаючи членів Правого сектору, напали на учасників Маршу рівності у Києві, б'ючи протестувальників і міліцію і кидаючи петарди, начинені шрапнеллю. Нападники завдали пошкоджень дев'яти учасникам і 10 працівникам міліції. Попри те, що правоохоронні органи захищали марш, Київська міська державна адміністрація з самого початку відмовляла організаторів від проведення цього заходу. Правоохоронні органи арештували понад десять осіб за звинуваченням у хуліганстві. У липні кілька осіб напали на двох активістів ЛГБТІ, що трималися за руки в центрі Києва.

13 серпня районний адміністративний суд в Одесі заборонив марш на підтримку прав ЛГБТІ на прохання міської ради Одеси (дивитись розділ 2.б.).

УКРАЇНА

«Наш світ» заявляв, що кількість заявлених випадків насильства проти осіб ЛГБТІ занижена. Протягом року група зареєструвала 16 нападів і чотири вбивства, пов'язаних з сексуально орієнтацією жертв. «Наш світ» зазначав, що жертви та їхні родини не виявляли бажання домагатися звинувачення в злочині на ґрунті ненависті в цих випадках через гомофобію. Вони повідомили про ще 52 випадки дискримінації та жорстокого поводження, головню в містах Київ, Дніпропетровськ, Одеса й Житомир.

За інформацією Гей-альянсу України, 12 грудня нападник убив чоловіка в Одесі через його сексуальну орієнтацію. Звинувачуваний убивця, як повідомляють, зізнався міліції, що вбив свого знайомого через ненависть до осіб з «нетрадиційною сексуальною орієнтацією».

Жертви з числа ЛГБТІ також страждали від дискримінації під час судового розгляду. 11 листопада харківський суд виніс вирок всього у вісім років чоловікові, який убив іншу людину виключно через її гомосексуальність.

За даними HRW, особи-трансгендери в країні зазнавали дискримінації. Вони зобов'язані проходити обов'язкове психіатричне лікування та обстеження перед державною медичною комісією, перш ніж отримати лікування для зміни статі. Трансгендерні особи вважали цей процес принизливим і заявляли про труднощі в отриманні офіційних документів з зазначенням їхньої статі.

Як заявляв «Наш світ», ситуація з особами ЛГБТІ продовжувала погіршуватися в окупованому Росією Криму та частинах Донецької й Луганської областей, контрольованих підтримуваними Росією сепаратистами (дивитись розділ 1.е. і розділ, присвячений Криму).

Соціальна стигма, пов'язана з ВІЛ та СНІД

За даними ЮНІСЕФ, діти з ВІЛ/СНІД наражаються на високий ризик бути покинутими, зазнати соціального таврування та дискримінації. Багатьом дітям, інфікованим ВІЛ/СНІД, було відмовлено в можливості відвідувати дитячі садки або школи, вони зазнавали недбалого ставлення, їх ізолювали від інших дітей. Найбільш вразливі категорії підлітків наражалися на більший ризик інфікування ВІЛ/СНІД, стикалися з більшими перешкодами в отриманні доступу до інформації та послуг щодо профілактики і лікування. Особи з ВІЛ/СНІД потерпали від дискримінації, а іноді не мали доступу до лікування.

Розділ 7. Права найманих робітників

а. Свобода об'єднань і право на ведення колективних переговорів

УКРАЇНА

Закон надає більшості найманих працівників право створювати та вступати до незалежних профспілок, брати участь у колективних переговорах і проводити законні страйки. Немає жодних законів чи правових механізмів, які б запобігали антипрофспілковій дискримінації, хоча за вимогами кодексу законів про працю, роботодавці повинні обґрунтовувати підстави скорочення та звільнення, і профспілкова діяльність не входить до переліку прийнятних підстав. Передбачено судові процедури щодо поновлення на посаді, заборгованості з виплати заробітної платні та штрафних санкцій, хоча спостерігачі характеризували виконання судами цього закону як довільне і непередбачуване.

Закон встановлює низку обмежень прав трудящих. Закони про працю та цивільні кодекси, що стосуються організацій працівників, є надміру складними й суперечливими. Профспілки повідомляли про серйозні бюрократичні перепони в процесі реєстрації, що передбачали сплату численних зборів і відвідування щонайменше 10 різних установ. Незалежні профспілки повідомляли про численні випадки утисків з боку місцевих органів правопорядку під час реєстрації, у тому числі незвичайні вимоги про надання документації та інформації про членів профспілки.

Серед обмежень права на страйк є вимога про те, що за оголошення страйку перед його проведенням повинен проголосувати великий відсоток найманих працівників (дві третини делегатів конференції або 50 відсотків працівників підприємства). Погано сформульовані юридичні підстави для страйку давали можливість владі відмовляти у праві на страйк з міркувань національної безпеки або захисту здоров'я чи «прав і свобод» громадян. Закон також забороняє проведення страйків певним категоріям працівників, у тому числі співробітникам Генеральної прокуратури, судової системи, збройних сил, органів безпеки, правоохоронних відомств, працівникам транспортної галузі та державним службовцям.

Закон ускладнив процес участі незалежних профспілок у тристоронніх переговорах, програмах соціального страхування або представленні інтересів працівників на національному та міжнародному рівнях, разом з тим ще більше зміцнивши позиції Федерації професійних спілок (ФПУ) і перешкоджаючи дрібнішим незалежним профспілкам виступати в ролі ефективних представників інтересів їхніх членів.

Влада не забезпечувала ефективного чи послідовного виконання законів про працю, особливо коли справа стосувалася перевірок і безпеки працівників. У тому, що стосувалося регулювання, кількість інспекторів і їх фінансування були обмежені, і вони стикалися зі значними бюрократичними перепонами

УКРАЇНА

(дивитись також розділ 7.д.).

Влада загалом поважала свободу об'єднань і право на проведення колективних переговорів. Разом з тим, спостерігачі піддавали сумніву незалежність профспілок від контролю з боку влади та роботодавців. Незалежні профспілки заявляли про те, що найбільша конфедерація профспілок у країні, ФПУ, успішно підтримувала зручні стосунки з роботодавцями і членами деяких політичних партій. Влада і надалі відмовляла профспілкам, не пов'язаним з ФПУ, в передачі частки спірних активів профспілок, успадкованих ФПУ від колишніх радянських профспілок.

Передбачені законом комісії з представників працівників та адміністрації не завжди діяли ефективно. Інколи в цих комісіях домінували представники адміністрації або представники профспілок, залучені під впливом тієї ж адміністрації. Траплялися випадки, коли працівники, відмовившись від членства у пов'язаній з ФПУ профспілці, стикалися зі втратою заробітної плати, небажаними робочими завданнями та звільненням.

У січні Наталія Скальська, голова первинної профспілкової організації Всеукраїнської професійної спілки «Захист справедливості», подала до Конфедерації вільних профспілок України скаргу, в якій заявила, що її роботодавець, Національний депозитарій України, чинив дискримінацію проти профспілкових активістів і зазіхав на права членів профспілок. Скальська звинуватила голову компанії Геннадія Журова в невизнанні профспілки та нехтуванні правами її членів. Згодом роботодавці звільнили Скальську та інших членів профспілки з посад. Скальська подала апеляцію, розгляд якої тривав.

Мали місце кілька випадків, коли компанії, як приватні, так і державні, не виконували колективні договори під час процедури банкрутства. Поширеним явищем у країні була заборгованість із зарплатні, яка протягом року зростала (дивитись розділ 7.д.).

Олександр Абрамов, голова місцевого відділення Національної незалежної профспілки гірників (НПГУ) в Димитрові Донецької області, у своєму листі до центрального офісу НПГУ поскаржився на нібито порушення законодавства про працю. За твердженням Абрамова, адміністрація компанії «Красноармійськвугілля» примушувала робітників укладати договори найму на певний термін після того, як умовно звільняли їх з роботи. Роботодавці вимагали від робітників, які погодилися на такі договори, виконувати такий самий обсяг робіт, але без жодних соціальних гарантій, які раніше їм гарантував колективний договір. НПГУ звернулася до Міністерства енергетики

УКРАЇНА

і вугільної промисловості з проханням допомоги розв'язати цю ситуацію.

У січні Ольга Скоропад, голова первинної профспілкової організації «Львівської вугільної компанії», поскаржилася пресі на заборгованість з заробітної платні в компанії, яка сумарно становила 32 мільйони гривень (1,3 мільйона доларів США). Від її імені НППГУ звернулася до Міністерства енергетики і вугільної промисловості з проханням про допомогу. Аби примусити компанію вжити заходів, робітники влаштовували протести й страйки, вимагаючи виплатити заборговану зарплату. Станом на 22 жовтня «Львівська вугільна компанія» припинила діяльність, що ще більше ускладнило ситуацію стосовно вимог профспілки.

У сфері праці в країні діяли НУО, які зосереджувались на дотриманні міжнародних трудових стандартів і підтримці незалежного робітничого руху. Міжнародна організація праці (МОП) мала свій офіс у Міністерстві соціальної політики, і Міністерство проводило з його представниками регулярні консультації. Представник МОП входив до складу різноманітних комісій і комітетів. Одна з НУО, Центр Солідарності, займалася розвитком незалежних профспілок і проводила навчання з економічних і юридичних питань для лідерів профспілок.

б. Заборона примусової чи обов'язкової праці

Закон забороняє всі форми примусової або обов'язкової праці. Для забезпечення виконання закону ресурси, перевірки та коригуючі заходи були недостатніми. Покарання за порушення коливалося від трьох до 15 років позбавлення волі й було достатньо суворим для утримування від порушень. Станом на 1 липня Міжнародна організація з міграції надала допомогу 292 жертвам торгівлі людьми (160 жінкам і 132 чоловікам), 91 відсоток яких були жертвами трудової експлуатації.

Надходили повідомлення про випадки, коли злочинці продавали жінок, чоловіків і дітей як робочу силу. Торгівці людьми примушували деяких іноземних громадян до праці на будівництві, в сільському господарстві, на виробництві, в деревообробній промисловості, примушували до хатньої роботи, догляду і жебрацтва. Торгівці людьми залучали до примусової праці дітей (дивитися розділ 7.в.).

Дивіться також *Доповідь Державного Департаменту про торгівлю людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

в. Заборона дитячої праці та мінімальний вік працездатності

УКРАЇНА

Для більшості видів робіт законом встановлено мінімальний вік працездатності на рівні 16 років. Дітям, яким виповнилося 15 років, дозволяється, за згодою одного з батьків, виконувати «легку роботу», хоча закон не дає чіткого визначення цього терміну. Закон дозволяє дітям виконувати певні форми роботи, починаючи з 14-річного віку під час практики в рамках професійного навчання.

Влада не забезпечувала ефективного виконання цього закону. Покарання за порушення коливалося від дрібних штрафів за незаконне працевлаштування чи інші порушення трудового законодавства і до тюремного ув'язнення за сексуальну експлуатацію дитини або залучення до незаконних видів діяльності чи порнографії, і були недостатньо суворими, щоб утримувати від порушень. Покаранням за примус дітей до жебракування є ув'язнення на термін до трьох років.

Найчастішими порушеннями трудового законодавства стосовно неповнолітніх були робота в небезпечних умовах, підвищена тривалість робочого дня, неналежне ведення обліку праці та затримки у виплатні заробітної плати.

Під час дослідження тенденцій дитячої праці, проведеного Уповноваженим з прав дитини в 2012 році, було виявлено використання дитячої праці в сільському господарстві (30 відсотків від загального обсягу дитячої праці), торгівлі у кіосках і роздаванні рекламних листівок (25-30 відсотків), будівництві (19 відсотків) та на інших некваліфікованих роботах. Дослідження не мало загальнонаціональної репрезентативності й не охоплювало дітей у неформальному секторі. Діти з соціально неблагополучних сімей та ті, що перебували під опікою держави, продовжували наражатися на високий ризик стати жертвами торгівлі людьми або експлуатації в ролі жебраків. Спостерігалася сексуальна експлуатація в комерційних цілях (дивитися розділ 6, Діти). Найбільша кількість випадків дитячої праці в неформальному секторі припадала на сільське господарство та сферу обслуговування.

Протягом року рівень забезпечення виконання законів про дитячу працю погіршилося. Через реорганізацію інспекторських служб, повну заборону позапланових перевірок (дивитися розділ 7.д.) та недостатнє фінансування Державної служби з питань праці влада не провела жодної інспекції дитячої праці за весь рік. Правоохоронні органи в Луганській області виявили один випадок сексуальної експлуатації дітей, щодо якого велося розслідування. За даними Міністерства соціальної політики, протягом трирічного періоду з січня 2012 року по кінець звітного року мали місце 17 випадків торгівлі дітьми, вісім з яких пов'язані з сексуальною експлуатацією, ще п'ять – з трудовою експлуатацією; у двох випадках дітей продали, в одному мали місце і

УКРАЇНА

сексуальна, і трудова експлуатація, і в одному випадку – примусове жебрацтво.

Дивіться також доповідь Департаменту Праці *Дані про найгірші форми дитячої праці* за посиланням www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

г. Дискримінація в галузі праці та занять

12 листопада Верховна Рада прийняла поправки до законів кодексу про працю стосовно протидії дискримінації сексуальних меншин, виконуючи вимоги ЄС для надання безвізового режиму. Після внесення змін через поправки тепер кодексом законів про працю забороняється «будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання».

Влада не забезпечувала ефективного виконання закону, і дискримінація в галузі праці та занять, як повідомлялося, зберігалася за ознаками статі, інвалідності, національності, раси, статусу меншин, сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності та ВІЛ-позитивного статусу.

У галузях, де зайнятими були переважно жінки, спостерігалася найнижча відносна заробітна плата. Жінки отримували меншу оплату, ніж чоловіки, через обмежені можливості кар'єрного зростання і залежно від типу галузей, які їх працевлаштовували. За даними Секретаріату Уповноваженого з прав людини, чоловіки заробляли в середньому на 29,5 відсотка більше, ніж жінки. Вітчизняні й міжнародні спостерігачі зазначали, що жінки посідали меншу кількість виборних чи призначених посад на національному та регіональному рівнях.

д. Прийнятні умови праці

Станом на 1 січня мінімальна заробітна плата на національному рівні для всіх галузей становила 1218 гривень (50 доларів США). Уряд встановив мінімальну заробітну плату, спираючись на встановлений щомісячний прожитковий мінімум. Перед місцевими виборами у жовтні уряд заявив, що підвищить

УКРАЇНА

мінімальну заробітну плату на 13,1 відсотка – до 1378 гривень (57 доларів США). Прийнятий згодом владою закон про бюджет передбачав, що таке підвищення розпочнеться в грудні. У неформальному секторі були випадки отримання працівниками заробітної платні, нижчої за встановлений мінімум.

Законом встановлено максимальний робочий тиждень тривалістю 40 годин, 24-годинний період відпочинку на тиждень і щонайменше 24 дні оплачуваної відпустки на рік. Закон передбачає подвійну плату за понаднормову роботу та встановлює дозволена кількість годин понаднормової роботи. Закон вимагає, щоб уся кількість понаднормової роботи була узгоджена між роботодавцями та відповідною місцевою профспілковою організацією, і встановлює обмеження щодо кількості дозволених годин такої роботи.

Зі період з січня по 1 жовтня заборгованість із заробітної плати зростає на 34 відсотки. За даними Державного комітету статистики, станом на жовтень заборгованість становила приблизно два мільярди гривень (83 мільйони доларів США). Найбільші обсяги заборгованості накопчилися у промисловості, але значною мірою впливали і на компанії в таких секторах, як будівництво, транспорт, зв'язок, нерухомість та сільське господарство.

Закон вимагає від роботодавців надавати безпечні робочі місця. Попри те, що закон і відповідні нормативно-правові документи містять стандарти техніки безпеки і охорони праці, роботодавці часто ігнорували їх через відсутність механізму забезпечення їх дотримання та нездатність влади притягати роботодавців до відповідальності за небезпечні умови. Закон дає працівникам право відмовлятися перебувати в небезпечних умовах праці без ризику втрати роботи. За даними однієї з НУО, що займається проблемами праці, роботодавці в металургійній та гірничо-видобувній галузях часто порушували це правило й у відповідь чинили тиск на працівників, примушуючи їх до звільнення.

Влада не забезпечувала ефективного дотримання вимог щодо розміру мінімальної заробітної плати, тривалості робочого дня та стандартів безпеки та охорони праці на робочому місці. Штрафи за порушення коливалися від 510 до 1700 гривень (21-71 долар США), що не було достатнім для запобігання порушенням. За забезпечення дотримання законів про працю відповідає Державна інспекція з питань праці. Кількість інспекторів та фінансування були обмежені. До листопада 2014 року, останнього року, за який такі дані були доступні, кількість інспекторів скоротилася з 616 до 457 осіб, головним чином через скорочення фінансування на 70 відсотків у 2014 році.

Влада запровадила мораторій на несподівані перевірки на період з липня 2014 року і до кінця року начебто для зменшення кількості необхідних перевірок та

УКРАЇНА

свідоцтв, дерегуляції економіки та запобігання корупції. Цей мораторій іще більше обмежив здатність влади ефективно забезпечувати дотримання норм трудового права.

Протягом цього періоду влада вимагала від Державної служби з питань праці та її попередниці Державної інспекції з питань праці проходити через тривалий міжвідомчий процес для отримання дозволу Кабінету Міністрів на проведення перевірки. Перевірки умов праці могли також відбуватися на власне прохання компанії або на офіційний запит слідчого у рамках кримінального процесу проти компанії.

Поблажливі стандарти безпеки та застаріле обладнання призводили до численних травм на робочому місці. Особливо проблематичною виявилася гірничо-видобувна галузь із типовими скаргами на затримки заробітної плати, невиплату понаднормових, порушення техніки безпеки та охорони праці.

Гірники, особливо в нелегальному секторі видобутку, наражались на дуже серйозні проблеми безпеки й охорони праці. Станом на кінець вересня сталося 13 випадків загибелі гірників, що приблизно на 86 відсотків менше, ніж за той самий період 2014 року. За цей же самий відтинок часу влада повідомила про 489 випадків травматизму серед шахтарів, що майже на 73 відсотки менше, ніж за той самий час у 2014 році. Спостерігачі відносять таке різке зменшення кількості випадків загибелі та травматизму на рахунок того, що численні шахти на територіях східної України, що постраждали від російської агресії, були закриті, зруйновані або призупинили діяльність, у той час як інші на територіях, непідконтрольних урядові, не надавали владі статистичних даних. Протягом перших дев'яти місяців року загальна кількість випадків травмування на робочому місці в усіх видах зайнятості становила 3067, що на 38 відсотків менше, ніж за такий самий період у 2014 році. За цей же час сталося 275 смертельних випадків на робочому місці або на 37 відсотків менше порівняно з тим самим періодом у 2014 році. Робітники стикалися з небезпечними ситуаціями у зонах конфлікту в Донецькій і Луганській областях.

Незважаючи на те, що поблизу промислових районів Донбасу відбувався збройний конфлікт, станом на кінець вересня підприємства загалом продовжували працювати. В результаті бойових дій шахти і заводи зазнали фізичних пошкоджень внаслідок знеструмлення, руйнування трансформаторів, фізичного руйнування в результаті артобстрілів і, як повідомлялося, умисного затоплення шахт сепаратистами. Шахтарі були особливо вразливими, оскільки через знеструмлення вони могли опинитися в скрутному становищі під землею. Крім того, знеструмлення ставило під загрозу робочий стан шахтного

УКРАЇНА

захисного обладнання, що служить для запобігання накопиченню вибухонебезпечних газів.

Рейди об'єднаних російсько-сепаратистських сил зробили місця роботи на Донбасі небезпечними. Наприклад, у квітні проросійські бойовики захопили контроль на Донецьким офісом оператора мобільного зв'язку Київстар, викрали його обладнання й окупували офісні приміщення. Численні вугільні шахти в зонах конфлікту припинили роботу (дивитись розділ 1.є.). За даними органів влади, близько 70 відсотків вугільних шахт у Донецькій області зруйновано, затоплено, відрізано від електропостачання або на них склалися інші небезпечні умови.

КРИМ

У лютому 2014 року російські сили увійшли на територію Кримського півострова, що належить Україні, і здійснили його воєнну окупацію. У березні 2014 року Росія оголосила про входження півострова до складу Російської Федерації після фальшивого референдуму, який являв собою порушення конституції України. 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 68/262 «Щодо територіальної цілісності України», в якій закликала держави та міжнародні організації не визнавати жодних змін у статусі Криму і підтвердила рішучість ООН щодо визнання Криму частиною України. У квітні 2014 року законодавчий орган України (Верховна Рада) прийняв закон, яким поклав відповідальність за порушення прав людини в Криму на Російську Федерацію як державу-окупанта. Сполучені Штати не визнають намагань Російської Федерації «анексувати» Крим. За час російської окупації в українському Криму де факто застосовується російське законодавство, що має претендує на «анексію» півострова в березні 2014 року. Детальну інформацію щодо законів та порядків Російської Федерації дивіться у Звіті про стан дотримання прав людини в Росії.

РЕЗЮМЕ

Управління окупованим Кримом здійснювалось місцевою владою, призначеною російським урядом і очолюваною Сергієм Аксьоновим у ролі «прем'єр-міністра» «державної ради республіки Крим». «Державна рада» відповідала за поточне управління та інші владні функції. У вересні 2014 року російська окупаційна влада провела «парламентські вибори», у ході яких місця виграли тільки базовані в Росії політичні партії. Влада не допустила до виборів незалежних спостерігачів; вони не були ані вільними, ані справедливими й проходили на порушення української конституції. Російська влада зберігала контроль над російськими військовими силами та силами

УКРАЇНА

безпеки, розгорнутими в Криму.

Протягом року служби безпеки працювали над зміцненням контролю за Кримом і продовжували обмежувати права людини, насаджуючи репресивні федеральні закони Російської Федерації в Криму - на українській території.

Найсерйозніші проблеми порушення прав людини в Криму протягом року були прямо пов'язані з російською окупацією:

По-перше, російські служби безпеки вдалися до потужної кампанії з залякування з метою придушення інакомислення та опору окупації, застосовуючи викрадення людей, зникнення, фізичну жорстокість і депортацію. Російські служби безпеки постійно затримували людей без причин, переслідували й залякували сусідів і родичів тих, хто опирався окупації.

По-друге, окупаційна влада позбавила певні групи, зокрема, українців і кримських татар, основних свобод, таких як свободи вираження національної чи етнічної приналежності, та піддавала їх систематичній дискримінації. Продовжуючи свою політику нав'язування російського громадянства всім жителям Криму, окупаційна влада піддавала осіб, які відмовлялися від російського громадянства, дискримінації при отриманні доступу до освіти, охорони здоров'я та працевлаштування. Ця влада перешкоджала правам на самовираження і зібрання, оголосивши протизаконним використання культурних і національних символів, забороняючи групам приватних осіб віддавати належне своєму національному й культурному спадку, обмежуючи доступ до освіти українською та кримськотатарською мовами.

По-третє, російська влада вдалася до широкої кампанії придушення свободи слова й засобів масової інформації в Криму. Вона відмовлялася реєструвати кримські ЗМІ та інформаційні агентства, не даючи їм змоги працювати законно. Зокрема, російська влада відмовила в ліцензіях телекомпанії АTR і QNA Агентству Кримські Новини, змусивши їх до закриття. Служби безпеки також затримували й били журналістів і погрожували їм судовим переслідуванням за опір окупації.

Серед інших проблем були погані умови у в'язницях і слідчих ізоляторах; політичне втручання у судовий процес; обмеження свободи пересування; внутрішнє переміщення тисяч осіб до материкової частини України; ненадання жителям Криму як українського регіону можливості реалізувати право голосування на періодичних і нефальсифікованих виборах для обрання своїх лідерів; корупція на офіційному рівні; дискримінація та жорстоке поводження з групами етнічних і релігійних меншин; дискримінація проти

УКРАЇНА

лесбійок, геїв, бісексуальних, трансгендерних та інтерсексуальних (ЛГБТІ) людей; викрадення та вивезення дітей-сиріт до Росії окупаційною владою і дискримінація у сфері праці проти осіб без російського паспорта.

Насаджена Росією влада практично не вживала заходів для розслідування чи притягнення до відповідальності посадовців або осіб, які порушували права людини, створюючи цим атмосферу безкарності і беззаконня. Окупаційні сили та місцеві сили «самооборони» часто не мали розпізнавальних знаків і безкарно чинили порушення.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

а. Свавільне або незаконне позбавлення життя

З 2014 року російська окупаційна влада не розслідувала належним чином випадки викрадення й убивства кримчан. Наприклад, у січні окупаційна влада призупинила розслідування скоєного в березні 2014 року вбивства кримськотатарського активіста Решата Аметова; свідки бачили, як його силою посадили в автомобіль члени воєнізованої «самооборони». Згодом його тіло було знайдено зі слідами тортур, з вибитими очима. Незважаючи на наявність відеозйомки викрадення, поліція призупинила розслідування через «недостатність доказів».

Окупаційна влада не розслідувала і інші випадки підозрілих смертей та зникнень, іноді списуючи їх на самогубство. Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що в таких випадках родини не опротестовували ці висновки, побоюючись помсти.

б. Зникнення

Надходили численні повідомлення про випадки зникнення та викрадення, які вітчизняні та міжнародні спостерігачі пов'язували з російською окупаційною владою. У багатьох випадках місце перебування людей залишалося невідомим протягом довгого часу. Правозахисні групи повідомляли, що поліція часто відмовлялася реєструвати повідомлення про зникнення, при цьому залякуючи та погрожуючи затриманням тим, хто намагався повідомити про зникнення.

У березні Федір Костенко зник незабаром після прибуття з Херсонської області до Криму. Костенко є батьком активіста Євромайдану Олександра Костенка, який був звинувачений у Криму в травні за протести проти уряду Януковича в Києві. Останні відомості про Федора Костенка датуються 4

УКРАЇНА

квітня, незабаром після того, як він прибув до Криму по тому, як з'явився на прес-конференції в Києві, де протестував проти утримання свого сина, яке він охарактеризував як незаконне. Російська окупаційна влада не розслідувала його зникнення.

27 серпня люди в поліцейській уніформі, за повідомленнями, схопили Мехтара Айсланова, кримського татарина, і заштовхнули його до мікроавтобуса; після цього жодного зв'язку з ним було. 3 вересня російська влада розпочала розслідування його зникнення.

24 грудня татарський лідер Мустафа Джемільєв зазначив, що від початку окупації Криму зникли принаймні 20 кримських татар. Не було жодних відомостей про щонайменше вісьмох осіб, повідомлення про викрадення й зникнення яких надійшли в 2014 році. Російська окупаційна влада не розслідувала випадки зникнення належним чином, і правозахисні групи вважали, що російські сили безпеки викрадали людей за протидію окупації Криму.

в. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поводження чи покарання

Находили повідомлення про те, що російська влада в Криму виявляла жорстоке ставлення до жителів, які виступали проти російської окупації.

За повідомленнями, служби безпеки катували Олександра Костенка, перш ніж 15 травня його було визнано «винним» за начебто поранення співробітника українського спецпідрозділу міліції для протидії масовим заворушенням Беркут у Києві в лютому 2014 року. Костенко звинуватив своїх тюремників у побитті, інсценуванні страти та позбавлення його їжі та води під час утримання. Суд призначив Костенкові покарання у вигляді чотирьох років і двох місяців ув'язнення. Спостерігачі зауважували унікальний характер вироку, оскільки начебто злочин був скоєний поза межами як Росії, так і Криму, і стався він ще до російської окупації Криму.

Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що російські окупаційні сили піддавали кримських татар, зокрема, фізичному насильству й побиттю, але при цьому чинили на них тиск, аби вони не подавали скарг. Наприклад, як повідомляли татарські лідери, 16 грудня працівники Федеральної служби безпеки (ФСБ) затримали і ймовірно катували електрострумом татарина Енвера Кроша, намагаючись примусити його до співробітництва в одній із операцій ФСБ. Влада відпустила його наступного дня, як повідомлялося, після погроз на адресу його родини.

УКРАЇНА

Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що окупаційна влада також погрожувала людям насиллям або ув'язненням, якщо вони не свідчили в суді проти осіб, які, на думку влади, протидіяли окупації.

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах

Повідомлялося, що умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах залишалися суворими, вони були переповненими. Згідно вересневого звіту ОБСЄ/БДПЛ та Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин про стан справ у Криму, особи, позбавлені волі під час російської окупації, не мали можливості зберегти своє українське громадянство. У звіті також зазначалося, що медичне обслуговування у в'язницях погіршилося. Правозахисні групи повідомляли, що у в'язницях спостерігалися переповнення та погані умови.

Незалежний моніторинг: Окупаційна влада не дозволяла незалежним неурядовим спостерігачам і міжнародним організаціям здійснювати моніторинг умов у в'язницях і слідчих ізоляторах.

г. Свавільний арешт або затримання

Влада свавільно затримувала учасників протестів, активістів і журналістів за опозицію до російської окупації.

Роль поліції та органів державної безпеки

Російська окупаційна влада застосовувала та забезпечувала виконання російських законів в окупованому Криму. Російські урядові відомства, включно з Міністерством внутрішніх справ, ФСБ, Федеральним слідчим комітетом та Генеральною прокуратурою забезпечували виконання «законів». Крім того, ФСБ провадила діяльність у сфері безпеки, контррозвідки та боротьби з тероризмом, вела боротьбу з організованою злочинністю та корупцією. «Національна поліція» діяла під егідою російського Міністерства внутрішніх справ.

Окрім порушень, вчинених російськими силами, повідомлялося про численні порушення, скоєні силами «самооборони», які склалися значною мірою з колишніх співробітників Міністерства внутрішніх справ України, начебто пов'язаних з місцевою організованою злочинністю. Ці сили часто діяли безкарно, залякуючи опонентів окупації, і брали участь у побиттях, викраденнях, затриманнях та свавільній конфіскації майна. Хоча «законом» сили «самооборони» підпорядковані «національній поліції», члени цих сил продовжували скоювати порушення, отримуючи при цьому державне

УКРАЇНА

фінансування своєї діяльності, а також інші винагороди, такі як будинки, розташовані на березі моря, та пам'ятні медалі.

Процедури арешту та поводження з затриманими

Свавільний арешт: Надходили повідомлення про те, що призначена Росією влада застосовувала свавільні арешти, особливо спрямовані проти кримських татар.

Влада арештовувала осіб, що брали участь у протиборчих протестах проросійської та проукраїнської груп у Сімферополі 26 лютого 2014 року, в результаті яких загинуло двоє людей. Ця подія сталася ще перед планованою анексією Криму. Та незважаючи на це, окупаційна влада потім порушила справи проти осіб, які начебто брали участь у протесті, хоча на той час Крим ще не був під контролем Росії. Правозахисні групи повідомляли, що влада переглянула відеозапис інциденту і вибірково висунула звинувачення проти провідних осіб кримськотатарської та української національностей, які згодом виступали проти окупації, зокрема, членів Меджлісу кримськотатарського народу. Окупаційна влада відмовлялася розслідувати акти жорстокості, скоєні проросійськими «протестувальниками», дехто з яких, на думку спостерігачів, працював на російські служби безпеки.

28 січня поліція арештувала Ахтема Чийгоза, кримськотатарського лідера, заступника голови Меджлісу, і звинуватила його в участі у протестах 26 лютого в Сімферополі. Під час слухань у травні влада подовжила термін його утримання на три місяці. Під час утримання Чийгоза під вартою окупаційна влада тримала його в одиночному ув'язненні і повернула до інших ув'язнених тільки після того, як він розпочав голодування. В липні окупаційна влада подовжила термін утримання Чийгоза під арештом до 19 листопада; потім влада повторно подовжила його до 29 січня 2016 року. 28 грудня представники Харківської правозахисної групи посилалися на скарги адвокатів Чийгоза на те, що влада не дала їм достатньо часу та доступу до матеріалів справи, щоб забезпечити належний захист під час судового розгляду, який мав розпочатися на початку 2016 року.

Після арешту Чийгоза влада арештувала кількох інших кримських татар за звинуваченнями в участі у протестах 26 лютого 2014 року; серед них були Асан Чебієв (4 лютого), Ескендер Кантеміров (7 лютого), Ескендер Емірвалієв (18 лютого), Талат Юнусов (11 березня), Алі Асанов (15 квітня) і Мустафа Дегерменджі (10 травня). На думку правозахисних груп, окупаційна влада арештувала цих людей, щоб змусити їх свідчити проти Чийгоза.

14 квітня поліція затримала Мустафу Асабу, голову Білогорського

УКРАЇНА

регіонального Меджлісу, і звинуватила в участі у протестах 26 лютого в Сімферополі. Спостерігачі за дотриманням прав людини вважали, що боеприпаси йому підкинули російські служби безпеки під час обшуку у вересні 2014 року.

Також служби безпеки арештували осіб, що брали участь у протесті 3 травня 2014 року, коли кілька тисяч кримських татар протестували на адміністративному кордоні між Кримом та Херсонською областю проти примусового вигнання окупаційною владою лідера кримських татар Мустафи Джемілева. Після цих протестів влада оштрафувала понад 200 осіб за проведення «несанкціонованого мітингу». У 2014 році, у зв'язку з подіями 3 травня 2014 року, окупаційна влада звинуватила чотирьох осіб – кримськотатарських лідерів Мусу Апкерімова, Рустама Абдурахманова, Едема Ебулісова, Таїра Смедляєва – у громадських заворушеннях і незаконному перетині державного кордону. 17 січня влада арештувала Едема Османова, сина активіста Євромайдану Мустафи Османова, і звинуватила його в застосуванні сили проти російської окупації у зв'язку з подіями 3 травня 2014 року. 28 травня Апкерімов отримав умовне покарання терміном чотири роки й чотири місяці. 4 серпня влада присудила штраф Едему Ебулісову в обмін на визнання вини за напад на посадову особу. Стан інших розслідувань та судових розглядів був невідомий.

д. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Впродовж російського окупаційного режиму «судова влада» не була ані незалежною, ані неупередженою, і продовжувала піддаватися політичному втручанням.

Процедури судового розгляду

Дивіться *Звіт про стан дотримання прав людини в Росії* для отримання інформації щодо відповідних російських законів і процедур, які застосовувала та забезпечувала їх виконання російська влада в окупованому Криму.

Політичні в'язні та затримані

Російська окупаційна влада разом з місцевими силами «самооборони» затримувала та переслідувала осіб з політичних мотивів (дивитись розділ 1.г.). Окупаційна влада також переправляла справи з Криму на розгляд до російської судової системи і змінювала місце розгляду справ деяких затриманих. 25 серпня російський суд присудив режисера Олега Сенцова та активіста Олександра Кольченка до 20 і 10 років позбавлення волі,

УКРАЇНА

відповідно, за політично вмотивованими звинуваченнями. У 2014 році окупаційна влада для судового процесу переправила їх з Криму до Росії (дивитись *Звіт про стан дотримання прав людини у Росії*).

2 червня російський суд визнав Хайсера Джемілева, сина кримськотатарського лідера у вигнанні Мустафи Джемілева, в ненавмисному убивстві й присудив його до п'яти років позбавлення волі, згодом зменшивши цей термін до трьох з половиною років. У 2014 році окупаційна влада перевезла його з Криму до Росії для судового процесу. Правозахисні групи стверджували, що російська влада звинуватила його в умисному вбивстві і згодом перевезла до Астрахані з метою тиску на його батька Мустафу Джемілева, який виступав проти російської окупації Криму (дивитись *Звіт про стан дотримання прав людини у Росії*).

е. Свавільне втручання у приватне та сімейне життя, порушення недоторканності житла чи таємниці листування

Находили повідомлення про те, що окупаційна влада та інші здійснювали електронне спостереження, проникали у житлові та інші приміщення без ордерів і піддавали гонінням родичів та сусідів осіб, яких вважали опозиційними діячами.

Російські окупаційні сили регулярно проводили навчання воєнізованих сил з метою залякування жителів Криму, особливо кримських татар. 2 квітня бійці Міністерства внутрішніх справ увійшли до міста Журавлі й обшукали будинки в пошуках зброї та «заборонених матеріалів». Подібні обшуки окупаційна влада провела в містах Леніне та Фонтани. В обох випадках озброєні люди в уніформі без розпізнавальних знаків проводили широкомасштабні обшуки будинків, не маючи ордеру чи приводу, з використанням собак і вертольотів, влаштувавши перед тим на околицях міст блокпости з кулеметами. Повідомляли про здійснення окупаційною владою подібних обшуків у Сімферополі.

Окупаційна влада переслідувала членів родин низки політичних опонентів. Так, Фелікса Костенка, брата Олександра Костенка, було звинувачено в «образі судді». Окупаційна влада також звинуватила друга Костенка, Станіслава Краснова, у «підбурюванні до ненависті й ворожнечі через засоби масової інформації»; він покинув Крим, а служби безпеки часто навідувались до матері Костенка, яка продовжувала жити в Криму.

Після диверсії на лініях електропередачі, що ведуть з підконтрольної урядові території до окупованого Криму, російські чиновники у відповідь на це відключили подачу електроенергії та природного газу родинам членів

УКРАЇНА

Меджлісу кримськотатарського народу. Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що окупаційна влада переслідувала рідних і друзів кримськотатарських лідерів і встановлювала спостереження за ними.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

а. Свобода слова та преси

Окупаційна влада значно обмежувала свободу слова та преси. Окупаційна влада відмовляла в реєстрації незалежних друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації, змушуючи їх припиняти свою діяльність. Широко розповсюдженими були погрози і переслідування, спрямовані проти українських журналістів.

Свобода слова та самовираження: Громадяни не могли публічно критикувати російську окупацію без страху наразитися на розправу. Правозахисні групи повідомляли, що ФСБ вдавалася до широкомасштабного спостереження за соціальними мережами, телефонами та засобами електронної комунікації і часто викликали на «розмову» громадян за висловлення чи розміщення постів, спрямованих проти російської окупації.

21 квітня окупаційна влада затримала Еміра-Усеїна Куку, члена Контактної групи з прав людини, і відібрала в нього ноутбук і мобільний телефон начебто за підозрою в тому, що він брав участь у розпалюванні етнічної ворожнечі.

Окупаційна влада вважала український прапор та інші українські символи незаконними й арештовувала та переслідувала будь-кого, хто відкрито демонстрував ці символи. 24 серпня, у День Незалежності України, окупаційна влада арештувала трьох людей у Керчі за те, що вони розмахували українським прапором і мали на собі футболки з українськими символами. Суд покарав одного з чоловіків ув'язненням на 15 діб за «порушення громадського порядку». Того ж дня в Севастополі поліція арештувала невелику групу українських активістів за покладання квітів до пам'ятника українському поетові Тарасу Шевченку.

Свобода преси і засобів масової інформації: Незалежні друковані та аудіовізуальні засоби масової інформації не могли вести вільну діяльність. Потягом року окупаційна влада відмовлялася реєструвати більшість незалежних ЗМІ, примушуючи їх до закриття.

У 2014 році окупаційна влада встановила вимогу щодо реєстрації всіх кримських медіа-організацій у Роскомнадзорі, російському державному

УКРАЇНА

регулятивному органі в справах ЗМІ, до 1 січня. Окупаційна влада подовжила цей термін до 1 квітня. Після цього влада відмовлялася видавати ліцензії незалежним інформаційним агентствам або тим, які публікували статті проти окупації Криму Росією.

В лютому Роскомнадзор відмовив у ліцензії QNA Агентству Кримські Новини, яке 1 квітня припинило свою діяльність у Криму й переїхало до Києва. Роскомнадзор також відмовив у реєстрації татарськомовним ЗМІ 15 хвилин і Авдет.

1 квітня кримськотатарський телеканал АТР припинив мовлення після того, як окупаційна влада відмовилася видати йому ліцензію. 3 жовтня 2014 року по квітень АТР подав чотири заявки, але щоразу окупаційна влада відповідала відмовою через «неповний пакет документів», хоча останні дві заявки були підготовані досвідченою юридичною фірмою в Москві. Окупаційний «прем'єр-міністр» Сергій Аксьонов заявив, що АТР – «ворожий елемент», якому не місце в окупованому Росією Криму. АІ та інші правозахисні групи засудили рішення Росії про закриття АТР.

29 квітня Комітет захисту журналістів (КЗЖ) закликав російського президента Володимира Путіна покращити свободу преси, критикував рейди та затримання і зауважив, що з 3121 журналістської організації, зареєстрованої в Україні, лише 232 отримали реєстрацію Роскомнадзору. Зокрема, КЗЖ критикував окупаційну владу за цілеспрямований вибір кримськотатарських видань для закриття.

2 березня російська окупаційна влада попередила Нарімана Джеляла, першого заступника голови Меджлісу, не організовувати жодних протестів проти закриття АТР. 31 березня окупаційна влада затримала вісьмох студентів за створення відео-сюжету на підтримку АТР. 15 квітня окупаційна влада оштрафувала двох із них на суму, еквівалентну 200 долларам США (14800 рублів) за участь у несанкціонованому масовому заході.

Окупаційна влада вживала заходів для заміни незалежних татарськомовних ЗМІ контрольованими державою альтернативними медіа. 22 вересня розпочав мовлення кримськотатарською мовою телеканал Міллет. Окупаційна влада ретельно контролювала його зміст. Міллет отримав близько 177 мільйонів рублів (2,4 мільйона долларів США) російського урядового фінансування і не висвітлює таких питань, як зникнення кримських татар.

Насильство та переслідування: Мали місце численні випадки переслідування

УКРАЇНА

російськими службами безпеки або поліцією незалежних засобів масової інформації та затримання журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю. 26 січня озброєні співробітники російських служб безпеки вчинили рейд на дирекцію АТР і вимагали передачі їм усіх наявних відеоматеріалів щодо протестів у лютому 2014 року. Під час семигодинного обшуку служби безпеки вилучили жорсткі диски, відеоматеріали і дані. Окупаційна влада погрожувала арештувати й оштрафувати людей, які зібралися, щоб протестувати проти обшуку.

13 березня поліція затримала на шість годин незалежну журналістку Наталію Кокоріну й обшукала дім матері Анни Андрієвської, яка в грудні 2014 року написала статтю про батальйон «Крим». Обидві були незалежними журналістками, пов'язаними з Центром журналістських розслідувань. У ході інших інцидентів поліція також затримала незалежну журналістку Анну Шайдурову та колишнього телеоператора АТР Ескендера Небієва.

Цензура або обмеження змісту: Після окупації Криму Росією журналісти вдавалися до самоцензури, щоб продовжувати репортажі та виходи в ефір. Російська окупаційна влада заборонила випуск в ефір більшості програм українською та кримськотатарською мовами і замінили їх російськими програмами.

У вересні окупаційна влада дала вказівку засобам масової інформації не вживати слово «Меджліс» у своїх репортажах і не згадувати жодним словом про його лідера Рефата Чубарова або колишнього лідера Мустафу Джемілева. Призначена Росією «генеральний прокурор» Криму наказала засобам масової інформації «припинити вживати назву або частини назви неіснуючої організації в новинах, статтях та інтерв'ю».

Національна безпека: Окупаційна влада застосовувала закони про національну безпеку для обмеження роботи журналістів, що виступали з критикою російської окупації.

Свобода інтернету

Російська окупаційна влада обмежувала свободу висловлювання в інтернеті, застосовуючи в Криму репресивні закони Російської Федерації (дивитись розділ 2.а. *Звіту про стан дотримання прав людини у Росії*). Служби безпеки постійно стежили й контролювали діяльність в інтернеті з метою придушення протилежних думок. За повідомленнями ЗМІ, російські окупаційні сили допитували мешканців Криму за висловлення проукраїнських думок у Facebook або в блогах. 11 квітня окупаційна влада затримала колишнього оператора АТР Амета Умерова і обшукала його будинок начебто у зв'язку з

УКРАЇНА

публікацією в одній із соціальних мереж критичних зауважень про російське окупаційне керівництво. Обшук відбувся через кілька днів по тому, як Роскомнадзор, регулятивний орган Росії з питань ЗМІ, отримав широкі повноваження переглядати кореспонденцію в соціальних мережах і системах електронного листування.

4 квітня, під час рейду та обшуків будинків у селі Журавки, що тривали цілий день, начебто в пошуку екстремістських матеріалів, окупаційна влада, як повідомлялося, відрізала село від інтернету, телефону та енергопостачання.

Свобода наукової діяльності та культурне життя

Російська влада в Криму провадила широку кампанію з придушення кримськотатарської мови. Хоча кримськотатарська є офіційною мовою, окупаційна влада значно скоротила викладання її у школах, і заняття цією мовою пропонувалися тільки як факультатив після уроків. Окупаційна влада закрила кримськотатарську школу в Бахчисараї. Крім того, надходили повідомлення про те, що влада примушувала кримських татар користуватися кириличним алфавітом замість латинського.

Після російської окупації влада чинила тиск на вчителів і батьків, відмовляючи їх від освіти українською мовою. У 2014 році влада закрила факультет української філології в університеті імені В.І.Вернадського, створивши нестачу вчителів і перешкоджаючи навчання українською мовою. Перед окупацією 8,2 відсотка кримських дітей навчалися українською мовою в семи україномовних школах і 165 двомовних російсько-українських школах. Протягом року навчання українською мовою було доступне тільки для 1,2 відсотка мешканців Криму і лише дві україномовні школи подовжували працювати. У 2013 році українською навчалася приблизно 12694 студенти; протягом року таких було лише 949. Окупаційна влада вилучила курси історії України та української літератури з навчально-методичних матеріалів у Криму і карала вчителів, яких було помічено у використанні українських матеріалів, а деяких і звільнила.

Окупаційна влада насаджувала російські закони стосовно «заборонених» книжок та матеріалів і, за повідомленнями, вилучила матеріали українською мовою з бібліотек у Криму. В січні окупаційна влада оштрафувала директора феодосійської бібліотеки на 2000 рублів (близько 27 доларів США) за те, що в бібліотеці було 12 книжок про Голодомор (штучно викликаний голод, що стався в Україні в 1930-х роках), які були розцінені як «екстремістські матеріали» через свій імовірно антиросійський зміст.

У вересні окупаційна влада пригрозила звільненням Володимирі Казаріну,

УКРАЇНА

завідувачу кафедри російської та іноземної літератури Таврійської академії, після того, як він заявив на конференції в Празі, що «прихід Росії спустошив освітнє поле Криму»

б. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Організації, які представляли інтереси меншин, повідомляли про грубі та широко розповсюджені переслідування й залякування з боку російської окупаційної влади з метою придушення можливості проводити мирні зібрання. Серед порушень були свавільні обшуки, допити, погрози депортацією та необґрунтовані звинувачення у зберіганні «екстремістської» літератури.

17 січня приблизно 30 тітушок, або найманих хуліганів, зробили спробу розігнати засідання другої Загальнокримської конференції з прав кримських татар у Сімферополі, атакуючи та ображаючи учасників. Співробітники поліції та служби безпеки на місці не зробили нічого, щоб попередити спробу зриву засідання.

18 травня російська окупаційна влада затримала близько 60 кримських татар, які відзначали 71-у річницю радянської депортації кримських татар, за те, що вони тримали українські та кримськотатарські прапори. Перед маршем влада попередила членів Меджлісу кримськотатарського народу, щоб не проводили такої демонстрації. Окупаційна влада затримала протестувальників на понад шість годин без доступу до адвокатів і відпустила без офіційних звинувачень.

Окупаційна влада оголосила використання українських прапорів і символів екстремістською діяльністю. 9 травня служби безпеки арештували у Сімферополі Леоніда Кузьміна, Олександра Кравченка та Вілдара Шукурджієва після того, як вони тримали українські прапори на масовому святкуванні 201-ї річниці українського поета Тараса Шевченка. 13 березня суд визнав усіх трьох винними в проведенні незаконного мітингу і присудив їм до 40 годин суспільно-корисних робіт. Окупаційна влада пригрозила Кузьміну звільнення з роботи вчителем. 14 березня окупаційна влада арештувала Кузьміна біля меморіалу Шевченка за те, що він мав на собі жовто-блакитну стрічку (національні кольори України). Пізніше за це ж саме окупаційна влада оголосила Шукурджієву адміністративне попередження. 17 квітня двоє невідомих напали на Кузьміна, в результаті чого він отримав струс мозку.

Окупаційна влада заборонила будь-які зібрання на відзначення Дня

УКРАЇНА

кримськотатарського прапора 26 червня.

Свобода об'єднань

Російська окупаційна влада висунула вимогу про перереєстрацію всіх соціальних, релігійних та медійних груп до 1 січня 2016 року. Викликала побоювання можливість використання окупаційною владою цього процесу з метою перешкоджання свободі об'єднань шляхом створення перешкод для перереєстрації легітимних об'єднань, перетворюючи таким чином їхні дії на незаконні.

Служби безпеки неодноразово арештовували, затримували та обшукували членів Меджлісу, визнаного і обраного представницького органу кримських татар. 30 березня окупаційна влада окупаційна влада повела п'ятигодинний обшук будинку Нарімана Джеляла після обрання його до Меджлісу. У вересні окупаційна влада виступила з погрозами заборонити Меджліс кримськотатарського народу в Російській Федерації.

8 липня Рада Російської Федерації запропонувала «патріотичний чорний список» з 12 зарубіжних НУО, чия діяльність було визнано потенційною загрозою внутрішньополітичній ситуації в Росії; до списку увійшли Кримська польова місія з прав людини (КПМПЛ), яка провадить моніторинг порушень прав людини, скоєних у Криму. КПМПЛ повідомляла, що після включення її до «патріотичного чорного списку» посадові особи й громадяни боялися обговорювати з її представниками права людини.

в. Свобода віросповідання

Дивіться *Доповідь про стан релігійних свобод* Державного Департаменту на www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Свобода пересування, внутрішньо переміщені особи, захист біженців та осіб без громадянства

Російська окупаційна влада не поважала права, пов'язані зі свободою пересування та подорожування.

Пересування всередині країни: Надходили повідомлення про те, що окупаційна влада вибірково затримувала, а іноді й застосовувала жорстоке поводження до осіб, які намагалися в'їхати до Криму або виїхати з нього. 17 січня російська окупаційна влада безпричинно затримала на адміністративному кордоні між Херсоном та Кримом Еміне Авамилеву, члена Меджлісу кримськотатарського народу та Курултаю, на більш ніж дві години.

УКРАЇНА

23 січня, під час переїзду з Криму до Херсонської області окупаційною владою були затримані Ескендер Барієв та Амеджит Сулейманов, члени кримського Комітету з прав людини

Подорожування за кордон: У липні окупаційна влада заборонила Наріманові Джелялу та Ільмі Умерову з Меджлісу кримськотатарського народу, а також Заїру Смедляєву, голові Центральної виборчої комісії Курултаю, поїздки до Анкари, Туреччина, на Другий Всесвітній конгрес кримських татар.

Вигнання: 23 січня окупаційна влада вислала Сінавера Кадирова, кримськотатарського активіста, хоча він офіційно не відмовлявся від російського громадянства і був вимушений прийняти його.

Щодо Мустафи Джемілева і Рефата Чубарова, депутатів Верховної Ради і колишнього та теперішнього голів Меджлісу кримськотатарського народу, відповідно, а також Ісмета Юкселя, генерального директора агентства Кримські новини, продовжувала діяти заборона російської окупаційної влади на в'їзд до Криму під приводом того, що вони розпалюватимуть радикалізм. Окупаційна влада заборонила їх з 2014 року.

Громадянство: У 2014 році російська окупаційна влада встановила вимогу про прийняття російського громадянства усіма жителями Криму. Ті, хто відмовлявся від російського громадянства, підлягали свавільному висланню. Влада оголосила, що протягом року видасть мешканцям Криму лише 5000 російських «дозволів на постійне проживання». Також, окрім інших обмежень, тим, хто не приймав російського громадянства, влада відмовляла в доступі до державного працевлаштування, освіти та медичного обслуговування, у можливості відкривати банківські рахунки та купувати страхування. За повідомленнями медіа-джерел, російська влада карала приватних роботодавців, які подовжували давати роботу українцям.

У деяких випадках влада примушувала жителів Криму відмовлятися від українських паспортів. Втрата українського паспорта потенційно ускладнювала для кримчан подорожі за кордон, оскільки багато країн не визнавали паспорти, видані їм російською окупаційною владою.

Окупаційна влада оголосила, що починаючи з 1 січня 2016 року всі особи, які зберегли українське громадянство, повинні зареєструвати свої паспорти або ж до них буде застосовано штраф чи ув'язнення.

Внутрішньо переміщені особи

За даними Офісу ООН з координації гуманітарних питань, близько 30000

УКРАЇНА

жителів Криму зареєструвалися в Державній службі України з надзвичайних ситуацій на материковій частині України як ВПО. Місцеві НУО, такі як КримSOS та Меджліс, вважали, що їх фактична кількість може сягати аж 50000, оскільки більшість ВПО залишалися незареєстрованими. Багато людей виїхали через побоювання, що окупаційна влада буде цілеспрямовано переслідувати їх через їхню політичну активність або журналістську діяльність. Мусульмани та євангельські християни, які покинули Крим, розповідали, що боялися дискримінації через свої релігійні переконання.

Кримську татарів, які складають більшість серед ВПО, повідомляли про своє занепокоєння тиском на їхню громаду, включно зі збільшенням кількості свавільних обшуків будинків, стеженням та дискримінацією. Крім того, Крим полишили численні спеціалісти, оскільки російська окупаційна влада вимагала, щоб вони отримали російські ліцензії на здійснення професійної діяльності й адаптувалися до російських процедур у своїй роботі.

Розділ 3. Свобода брати участь у політичному процесі

Останні вибори: Російська окупаційна влада не дозволила жителям проголосувати разом з іншими українськими громадянами у місцевих виборах 25 жовтня, заборонивши створення легітимних окружних і дільничних виборчих комісій та виборчих пунктів у Криму.

Участь жінок і меншин: Російська окупаційна влада переслідувала, затримувала та позбавляла свободи пересування членів Меджлісу кримськотатарського народу (дивитись розділ 2.г.). Призначений Росією «прем'єр-міністр» Сергій Аксьонов заявив, що окупаційна влада більше не визнає Меджліс офіційною установою. За українським законом, Меджліс є офіційним, визнаним представницьким органом татар у країні.

Розділ 4. Корупція і відсутність прозорості в органах державної влади

Не було відомо про вимоги до російської окупаційної влади чи її представників щодо декларування, перевірки чи оприлюднення будь-яких заяв про розкриття інформації стосовно доходів чи активів; також немає жодного механізму надання громадськості доступу до інформації про діяльність влади.

Протягом року надходили численні повідомлення про повальну корупцію серед кримських «посадовців», у тому числі повідомлення про розкрадання російських державних коштів, виділених на підтримку окупації. Наприклад, у червні ФСБ порушила корупційні справи проти трьох посадовців високого рівня: Андрія Скринника, «міністра промислової політики» півострова;

УКРАЇНА

Миколи Кочанова, «начальника податкової інспекції» регіону, та Дмитра Петрова, «начальника Ялтинського порту».

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Більшість незалежних правозахисних організацій припинили свою діяльність у Криму після російської окупації. Окупаційна влада відмовилася співпрацювати з незалежними правозахисними НУО й ігнорувала їхню позицію, а також переслідувала спостерігачів за дотриманням прав людини й погрожувала їм штрафами та ув'язненням.

Неофіційна турецька делегація відвідала Крим 27-30 квітня. У своєму звіті від 5 червня делегація заявила, що окупаційна влада встановила спостереження за нею, намагалася перешкодити їй у проведенні зустрічей, а коли делегація все ж мала зустрічі, то критикувала її за це. Як зазначалося у звіті, російські засоби масової інформації вели скоординовану кампанію з дискредитації делегації. Турецька делегація висловила подяку «кримським татарам, які погодилися зустрітися з ними незважаючи на тиск, страх і загрози безпеці їхнього життя».

6-18 липня ОБСЄ проводила місію з оцінки отримання прав людини в Криму. Російська окупаційна влада відмовилася зустрічатися з місією і не дала їй дозволу на в'їзд до Криму. Звіт місії містить звинувачення в потенційно серйозних порушеннях прав людини і підкреслює необхідність незалежного моніторингу дотримання прав людини.

КПМПЛ намагалася контролювати ситуацію з дотриманням прав людини в Криму, але влада різко скоротила її діяльність, включивши до «патріотичного чорного списку» Ради Федерації Росії. Рада рекомендувала Генеральній прокуратурі Росії у взаємодії з російським Міністерством закордонних справ визначити, чи ця група є «небажаною іноземною організацією». Якби російська влада визнала КПМПЛ «небажаною», то її члени та будь-яка інша особа, що співпрацює або пов'язана з цією групою, підлягала б штрафу або ув'язненню.

Крім того, російські закони, що регулюють НУО, забороняють будь-якій групі, що отримує зарубіжне фінансування та займається «політичною діяльністю», визначення якої дається розпливчато, реєструватися як «зарубіжний агент» - термін, що асоціюється зі зрадою та шпигунством. Протягом року влада не включила до списку жодної кримської НУО; однак закон справив дещо негативний ефект на їх діяльність (дивитись розділи 2.б. і 5 *Звіту про стан дотримання прав людини в Росії*).

УКРАЇНА

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Окупаційні російські сили створили атмосферу безкарності, сформувавши вороже середовище для членів етнічних та релігійних меншин і сприяючи дискримінації та ворожості до людей ЛГБТІ.

Діти

Реєстрація народження: За українськими законами і «законами», насадженими російською окупаційною владою, громадянство визначається місцем народження або батьківством. Російська окупація і так звана анексія Криму ускладнили питання громадянства для дітей, народжених після лютого 2014 року, оскільки батькам було складно зареєструвати громадянство дитини в українських органах влади. Для реєстрації в Україні необхідна довідка з лікарні, яка не повертається після видачі свідоцтва про народження. За окупаційного режиму батьки новонародженого могли отримати тільки російське свідоцтво про народження і не мають можливості отримати довідку з лікарні. Ця ситуація ще більше ускладнювалася тим, що українські прикордонники не визнавали російські свідоцтва про народження, тому привезти новонароджену дитину до України було проблематично.

Діти, що перебувають під опікою державних установ: Надходили повідомлення про те, що російська влада продовжувала дозволяти викрадення сиріт з Криму і перевезення їх через кордон у Росію на всиновлення. Українська влада не мала даних про місцезнаходження цих дітей.

Антисемітизм

За даними міжнародних єврейських груп, у Криму проживало близько 15000 євреїв, переважно у Сімферополі. Повідомлень про антисемітські дії не надходило.

Національні/ расові/ етнічні меншини

Від початку російської окупації влада виділяла кримських татар та українців як мішень для дискримінації, жорстокого ставлення, позбавлення релігійних та економічних прав і насильства, у тому числі вбивств і викрадень.

Кримські татари є корінною етнічною групою Криму, починаючи з часів Кримського ханства в 15 столітті. У 1944 році радянські органи влади

УКРАЇНА

насилено депортували понад 230000 татар на радянський Далекий Схід начебто за співпрацю з нацистами під час Другої світової війни. Після розпаду Радянського Союзу багато з кримських татар, які вижили, повернулися до Криму. Перед російською окупацією в Криму проживало близько 300000 кримських татар.

Окупаційна влада систематично спрямовувала свої нападки проти членів Меджлісу кримськотатарського народу – обраного представницького органу кримських татар, законодавчо визнаного урядом України. Російська окупаційна влада офіційно заборонила його лідеру Рефату Чубарову перебування в Криму на п'ять років. Багато з фігурантів справ щодо протестів 26 лютого в Сімферополі та 3 березня на адміністративному кордоні між Кримом і Херсонською областю були членами Меджлісу.

Окупаційна влада переслідувала кримських татар за те, що вони прилюдно розмовляли рідною мовою, і заборонила її вживання на робочих місцях. Надходили повідомлення про те, що вчителі забороняли школярам розмовляти одне з одним кримськотатарською мовою.

Окупаційна влада наклала обмеження на Духовне управління мусульман Криму, тісно пов'язане з кримськими татарами. Попри те, що Духовне управління мусульман Криму було зареєстроване за російським законом, окупаційна влада заборонила реєстрацію окремих мусульманських мечетей, пов'язаних з кримськими татарами. Влада постійно вимагала інформацію про будь-які зібрання, що проводилися в мечетях на додаток до регулярних богослужінь, і вимагала повідомляти, якщо імам змінював мечеть.

Російська окупаційна влада чинила нападки і на етнічних українців. 21 травня група етнічних українців зібралася прилюдно для святкування «дня вишиванки» на честь українського традиційного одягу. Сили безпеки арештували чотирьох осіб, а також трьох журналістів телеканалу Інтер. За повідомленнями, влада арештувала цих людей за те, що в них були «заборонені предмети», і затримала їх на п'ять години. Як повідомляла Харківська правозахисна група, коли її представники поцікавилися, чому в них беруть відбитки пальців, працівник служби безпеки сказав, що це робиться на випадок, якщо «щось трапиться з вами завтра... тут знаходять обезголовлені тіла».

Окупаційна влада не дозволила зареєструвати за російським законом церкви, пов'язані з етнічними українцями, зокрема Українську

УКРАЇНА

Православну Церкву Київського Патріархату (УПЦ-КП) та Українську Греко-Католицьку Церкву. Окупаційна влада переслідувала й залякувала членів цих церков. За словами Єпископа Климента (УПЦ-КП), парафії в Саках, Красноперекопську і Керчі закрилися з фінансових причин після того, як влада пригрозила фінансовим інтересам бізнесменів, які підтримували ці церкви. Єпископ Климент повідомив про регулярний і систематичний нагляд за церквами і прихожанами УПЦ-КП.

Російська окупаційна влада здійснювала експропріацію та захоплення компаній і майна, що належали етнічним українцям і кримським татарам. Зокрема, вона заборонила кримським татарам, пов'язаним з Меджлісом, реєструвати свій бізнес або майно.

Акти насильства, дискримінація та інші прояви жорстокого ставлення на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

Правозахисні групи та місцеві активісти, що займалися правами геїв, повідомляли, що більша частина ЛГБТІ-спільноти покинула Крим з початком російської окупації. Особи ЛГБТІ зазнавали словесних та фізичних нападів за свою сексуальну орієнтацію, члени ЛГБТІ-спільноти повідомляли, що «повністю перейшли у підпілля». Російська окупаційна влада заборонила всім групам ЛГБТІ проводити будь-які масові заходи в Криму. Особи ЛГБТІ стикалися з дедалі більшими обмеженнями права на мирні зібрання, оскільки окупаційна влада насадила російський закон, який криміналізує так звану пропаганду нетрадиційних сексуальних стосунків неповнолітнім (дивитися розділ 6 *Звіту про дотримання прав людини в Росії*).

Розділ 7. Права найманих робітників

Російська окупаційна влада оголосила, що до 1 січня діятимуть закони про працю як України, так і Російської Федерації. Російська окупаційна влада заявила, що після настання того терміну умови, вказані в трудових договорах, які не відповідають вимогам федеральних законів та інших нормативно-правових документів Російської Федерації, що містять норми трудового законодавства, більше не діятимуть (дивитись розділ 7 *Звіту про дотримання прав людини в Росії*).

Російська окупаційна влада застосовувала трудові закони й норми Російської Федерації щодо працівників у Криму, обмежуючи права робітників і створюючи перепони реалізації свободи об'єднань, веденню колективних переговорів та можливості проводити страйки. НУО Freedom House повідомляла, що проросійська влада погрожувала націоналізувати

УКРАЇНА

майно, що належало профспілкам у Криму. Українці, які не прийняли російське громадянство, зазнавали дискримінації у сфері зайнятості. Лише власники російських паспортів могли продовжувати працювати а «державних» та муніципальних посадах